

Univerzita Palackého v Olomouci
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka a literatury

RODINNÉ VAZBY V ROMÁNECH
ALENY MORNŠTAJNOVÉ

Diplomová práce

Bc. Daniela BURDOVÁ

Vedoucí práce
Mgr. Jana Sladová, Ph.D.

Olomouc 2021

Palacký University Olomouc
Faculty of Education
Department of Czech Language and Literature

FAMILY BONDS IN NOVELS
BY ALENA MORNŠTAJNOVÁ

Diploma thesis

Bc. Daniela BURDOVÁ

Supervisor
Mgr. Jana Sladová, Ph.D.

Olomouc 2021

ANOTACE

Diplomová práce se zabývá analýzou románů Aleny Mornštajnové. První část práce se věnuje současné české literatuře a změnám v literatuře po roce 1989. Ve druhé kapitole se představí osobnost Aleny Mornštajnové, její biografie a bibliografie. Třetí kapitola se soustředí na analýzu románů (Slepá mapa, Hotýlek, Hana, Tiché roky) Aleny Mornštajnové se zaměřením na rodinné vazby v jejích dílech. Je nastíněn obsah románů, jejich charakteristika a provedena analýza románů. Jednotlivé části analýzy jsou prokládány dobovými recenzemi, literárními kritikami a ukázkami analyzovaných děl. Všechny tyto analýzy shrnuje kapitola čtvrtá. Hlavním cílem diplomové práce je analýza vybraných próz Aleny Mornštajnové a rozbor rodinných vztahů a vazeb v dílech.

KLÍČOVÁ SLOVA

Alena Mornštajnová, současná česká literatura, analýza prozaického textu, ztvárnění rodinných vazeb

ANOTATION

The diploma thesis deals with the analysis of novels written by Alena Mornštajnová. The first part occupies with the contemporary Czech literature and the changes in literature after year 1989. The second chapter introduces the personality of Alena Mornštajnová, her biography and bibliography. The third chapter concerns with the analysis of novels (*Slepá mapa*, *Hotýlek*, *Hana*, *Tiché roky*), with focus on the family bonds in Alena Mornštajnová's works. There is the outline of the contents of novels, their characteristics and the analysis of novels is given. The individual parts of the analyses are interspersed with the period reviews, literary criticisms and examples of analysed works. All these analyses are summarized in the fourth chapter of the thesis. The main aim of the diploma thesis is the analysis of selected prose written by Alena Mornštajnová and the analysis of family relations and bonds at her works.

KEYWORDS

Alena Mornštajnová, contemporary Czech literature, analysis of prosaic text, interpretation of family bonds

Čestně prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jsem jen uvedené prameny a literatury.

V Olomouci dne

.....

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr. Janě Sladové, Ph.D., za její podporu, ochotu, cenné rady, a také za její čas, který mi ochotně věnovala.

OBSAH

ÚVOD	8
1 DÍLO V KONTEXTU ČESKÉ LITERATURY	10
2 ALENA MORNŠTAJNOVÁ: BIBLIOGRAFIE A BIOGRAFIE.....	20
3 ANALÝZA A INTERPRETACE VYBRANÝCH DĚL ALENY MORNŠTAJNOVÉ	22
3.1 SLEPÁ MAPA	22
3.1.1 Dějová linie	22
3.1.2 Rodinné vazby zobrazené v díle.....	23
3.1.3 Literárněkritická recepce textu	30
3.2 HOTÝLEK	32
3.2.1 Dějová linie	32
3.2.2 Rodinné vazby zobrazené v díle.....	34
3.2.3 Literárněkritická recepce textu	37
3.3 HANA	39
3.3.1 Dějová linie	39
3.3.2 Rodinné vazby zobrazené v díle.....	40
3.3.3 Literárněkritická recepce textu	44
3.4 TICHÉ ROKY	47
3.4.1 Dějová linie	47
3.4.2 Rodinné vazby zobrazené v díle.....	49
3.4.3 Literárněkritická recepce textu	52
4 SHRUTÍ ANALÝZY VYBRANÝCH ROMÁNŮ	54
ZÁVĚR	57
POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE.....	58

„Rodina je jednou z nevyhnutelných podmínek štěstí.“

Lev Nikolajevič Tolstoj

ÚVOD

Diplomová práce představuje osobnost Aleny Mornštajnové se zaměřením na zobrazení rodinných vazeb v jejím literárním díle. Hlavním cílem diplomové práce je analýza vybraných próz Aleny Mornštajnové a v nich ztvárněných rodinných vazeb.

Téma rodinné vazby v románech Aleny Mornštajnové jsme zvolily hned z několika důvodů. Jedním z nich je to, že Alena Mornštajnová je česká spisovatelka a překladatelka, která se ve svých románech potýká s nelehkými otázkami a situacemi a zasazuje je do českého prostředí. Debutovala v roce 2013 románem Slepá mapa. Následoval román Hotýlek, který vyšel v roce 2015. Díky svému třetímu románu Hana z roku 2017 se stala jednou z nejoblíbenějších českých současných autorek. Román Hana byl přeložen do čtrnácti světových jazyků, což dokazuje její úspěšnost. V roce 2019 napsala další román Tiché roky. Za své knihy, jejichž příběhy jsou autorkou dopředu pečlivě promyšleny, získala řadu ocenění a oslovila mnoho čtenářů všech věkových kategorií.

Člověk je jedinečná osobnost, která je ovlivněna jak prostředím a dobou, v níž žije, událostmi, které prožívá a působí na něj, tak mezilidskými vztahy, a to zejména úplně těmi nejzákladnějšími a nejintimnějšími. Základním stavebním kamenem, který ovlivňuje jedince a jeho chování, jednání a uvažování je rodina. Přirozené rodinné prostředí má pozitivní vliv na psychomotorický a psychický vývoj. Rodinné prostředí rozhoduje o celkovém vývoji dítěte a jeho osobnosti. Ovlivňuje například to, jakým dovednostem se naučí a jaké návyky získá. Lidé, kteří v dětství citově strádali, mívají v dospělosti problémy se sebehodnocením, v mezilidských vztazích nebývají dostatečně zodpovědní a spolehliví, a často nejsou spokojeni s vlastním životem.

Alena Mornštajnová se zatím ve všech svých románech zabývala rodinnými generacemi, vazbami nebo vztahy. Má výborný talent vyprávět, vytříbený smysl pro váhu každého slova, pro rytmus věty i odstavce. Její psaní je nesmírně citlivé, přitom však nikterak sentimentální, bez kapky sebelítosti, směřované k postavám.

Diplomová práce je členěna do několika kapitol. V první kapitole představíme současnou českou literaturu, dotkneme se vývojových tendencí literatury po roce 1989, ženské literatury a generačního románu.

Ve druhé kapitole se věnujeme osobnosti Aleny Mornštajnové, její biografii a bibliografii.

V kapitole třetí vytváříme analýzu jednotlivých románů. Stručně charakterizujeme vybrané prózy, nastíníme jejich obsah a zaměřujeme se na jejich analýzu. Jednotlivé romány jsou prokládány dobovými recenzemi, literárními kritikami a ukázkami analyzovaných děl.

Číslo čtyři má kapitola shrnutí analýzy vybraných románů Aleny Mornštajnové.

Závěr práce je věnován shrnutí, po něm uvádíme seznam použité literatury a dalších informačních zdrojů.

1 DÍLO V KONTEXTU ČESKÉ LITERATURY

Pro všechny obyvatele tehdejšího Československa byl listopadový převrat v roce 1989 zlomovým okamžikem. České písemnictví bylo rozděleno do třech proudů: oficiální, samizdatová a exilová literatura. Tyto tři proudy se po roce 1989 spojily. Spisovatelé konečně po čtyřiceti letech zažívají svobodu (mohli psát v podstatě cokoliv), neomezování politickou mocí.

Přišly první měsíce euforie a svobody. Trh byl najednou zaplaven desetitisíci próz. Byly to prózy, které dříve nemohly vyjít, jelikož jejich autoři byli zakázáni. Po velkém výstřelu knih zájem čtenářů opadl a knihy se začaly hromadit na skladech. (Fialová, 2015)

Zásadním problémem byl problém ztráty společného nepřítele. Za komunistického režimu se reflektoval stav společnosti a politická angažovanost. V opojení nově nabyté svobody se pak tato společenská a politická funkce vytratila. Změněná situace, životní styl a tápání spisovatelů, jaké téma by mohlo být nosné, způsobilo odliv čtenářů.

V prvních polistopadových letech dominovalo množství staronových jmen. Byla to díla, které vznikla již v samizdatu nebo exilu, ale až teprve nyní mohla svobodně vyjít. Významné postavení měla generace šedesátých let – spisovatelé, kteří byli dříve proslaveni (Josef Škvorecký, Milan Kundera, Bohumil Hrabal, Ludvík Vaculík, Pavel Kohout, Eva Kantůrková...). Tito autoři sice navazovali na dřívější témata, ale zároveň se snažili vymyslet témata nová.

Svoboda slova se stabilizovala. Spisovatel mohl psát víceméně o všem, bez publikačních omezení, ale s vědomím, že se sdělení dočká buď žádného, nebo minimálního ohlasu. V průběhu 90. let 20. století se vztah spisovatelů k politice měnil. Stále zřetelněji se projevovali ti, kteří nesouhlasili a nechtěli se spokojit s využíváním společenské kritiky k upoutání čtenářské pozornosti. (Machala, 2015)

Literatura ztrácí sekundární funkci – aktuálnosti ve vztahu ke společenskému dění. V omezené míře a společenském přesahu ji znovu začíná nabývat ve 21. století. Literatura přestává být předmětem pozornosti cenzorů, ztrácí svůj úděl a poslání související s osudy národa. Stává se obchodním zbožím. Literatura přestala být jedním z mála útočišť čtenáře. (Janoušek, 2009)

Literatuře vládl chaos. Čtenáři se seznamovali nejprve s texty, k nimž teprve dostali svobodný přístup. Poklesl tedy zájem o nově vznikající literaturu. Vzhledem k tomu, že najednou bylo ohromné množství literatury, která se k běžnému čtenáři dostala, nebylo

možné literární texty podrobit kritice a recepci jak čtenářské, tak i odborné. Ale byl to takový prvotní chaos a zmatek. Z něho následně vznikala podoba literatury nové. (Kratochvíl, 2000)

Zdiskreditované politické elity byly přinuceny opustit pozice na ministerstvu kultury, v nakladatelstvích a periodikách. Svaz československých spisovatelů byl zrušen a v prosinci 1989 vznikla na jeho místě Obec spisovatelů. Cenzura byla oficiálně zrušena se zánikem Federálního úřadu pro tisk a informace v roce 1990. (Šimeček, 2014)

Pro velkou část spisovatelů začal pro roce 1989 nový začátek. Po více než čtyřiceti letech nastal konec cenzury, což znamenalo svobodu tvorby, spojení tří proudů literatury (oficiální, samizdatové a exilové) do jednoho proudu. Velká poptávka na začátku 90. let nutila nakladatele neustále shánět a vydávat nové texty. Se všemi pozitivy bohužel byl i negativní efekt – ztráta čtenářského zájmu. (Machala, 2015)

V 90. letech se snížila ochota spisovatelů vstupovat do veřejného prostoru a podílet se na spoluvytváření veřejného mínění. Spisovatelé tím ztratili své výsadní postavení ve společnosti. Autoři mladší generace si to začali uvědomovat. Věděli, že jedinou cestou k opětovnému zvýšení prestiže literatury, je vzájemná spolupráce a zaplnění veřejného prostoru. V roce 2008 si získala pozornost básnická skupina Fantasia, zejména reinterpretací pojmu angažovanost. Adam Borzič (člen skupiny) ji definoval takto: „*Angažovanost v mém pojetí znamená účast na světě, vášnivě přilnutí k životu.*“ (Borzič, 2010)

V prosinci 1989 vznikla Obec spisovatelů. Po roce 2010 se potýkala s velkou kritikou, která vyústila v roce 2014 založením Asociace spisovatelů, reprezentující především mladší generaci autorů. Od roku 1989 fungovalo také obnovené České centrum Mezinárodního EN klubu, zaměřené především na svobodu vyjadřování a pomoc autorům. Unie spisovatelů byla založena v roce 2001 bývalými prominentními spisovateli komunistického režimu. V roce 2006 Eva Kantůrková (tehdejší předsedkyně Obce spisovatelů) iniciovala vznik Akademie literatury české. (Šimeček, 2014)

Na zásadní proměně čtenáře a čtenářské kultury od 90. let 20. století se podílelo několik faktorů. Prvním je přesycení trhu knihami, ztráta prestiže knih a jejich proměna v obchodní artikl. Druhým faktorem je nedostatečná role škol. Školy se současné literatuře téměř nevěnují. Dalším faktorem je snižující se srozumitelnost velké části knih. Průměrný čtenář začíná vnímat literaturu spíše jako prostředek k relaxaci, mnozí autoři tíhnou spíše

k čtenářsky náročnějšímu stylu. Dalším problémem je vysoká cena knih. A pátým faktorem je technologický pokrok. (Trávníček, 2014)

Na začátku 90. let se objevilo také velké množství kulturních časopisů různého zaměření. Některé byly převedeny ze samizdatu (Host, Revolver Revue, Kritický sborník), další nově vznikly (A2, Psí víno). Literatuře se také věnovaly kulturní přílohy deníků Právo nebo třeba Lidových novin.

V České republice v současnosti existuje přes 70 literárních cen. Největší význam mají Magnesia litera (od roku 2002) a Státní cena za literaturu (udělovaná především za celoživotní dílo), další ceny jsou například Cena Jaroslava Seiferta, Jiřího Ortena... K nejvýznamnějším literárním událostem roku patří Festival spisovatelů Praha, Měsíc autorského čtení, Mezinárodní knižní veletrh, Svět knihy, Podzimní knižní veletrh...

Vývoj české prózy po roce 2000 je bez zásadních proměn a zlomů. Literatura se stala komerčním zbožím, a proto bylo potřeba najít aktuální a atraktivní náměty pro soudobou tvorbu. Nejvýraznější trend po roce 2000 byl v tematickém obratu k období historie od čtyřicátých let do osmdesátých let minulého století. Spisovatele tehdy přitahovala traumatická poválečná doba, mohli využívat napínavý děj a výrazné postavy. (Fialová, 2015)

Historické romány vracející se k období kolem druhé světové války vycházely i v 90. letech, ale až po roce 2000 zaznamenaly největší rozmach. Vznikala díla, která tematicky těžila z traumat vzniklých z česko-německého soužití. V pozadí příběhů se mnohdy objevovaly reálné osoby se svými osudy. Byl kladen také důraz na faktografickou práci s prameny a odbornou literaturou, což sloužilo tehdejším autorům jako skvělá inspirace.

Vedle „vracení se do historie“ se začala objevovat díla, která tematizovala hledání životních možností za hranicemi, například v cizokrajných a exotických oblastech, tato díla si uchovala původní ráz a svébytnost. Charakterizovala spíše mladší generaci, která po revoluci vyrazila za poznáním do světa. I přes nové trendy se stále objevovaly prózy tradičních žánrů. Silným proudem se stala literatura s tématem soukromých vztahů a ženských osudů. (Fialová, 2015)

Hojně vznikala díla, která tematicky těžila z traumat vzniklých z česko-německého soužití, vyhoceného během druhé světové války, a následného odsunu. Důraz byl kladen na faktografickou práci s prameny a odbornou literaturou. Touto tematikou se nejvíce zabývala Radka Denemarková, Kateřina Tučková a Jakuba Katalpa.

Dle Fialové je pro drobnější novely příznačný spíše lyričtější tón, který vyjadřuje pocit samoty a nenahraditelné ztráty místa, jež bude mít již navždy své tajemství. Mezi drobnější novely, které reflektovaly opuštěný sudetský prostor, můžeme zařadit *Jizvy Evity Naušové*, *Anděl odešel Martina Fibigra*, *Duchové Šumavy Martina Sichingera*. (Fialová, 2015)

Velkým předělem nebo zlomem se stalo rozšíření internetu. Vznikaly literární servery, na kterých mohl kdokoliv kritizovat literární díla a publikovat své pokusy o díla. Dle mého se tímto snížila kvalita a vypovídací hodnota recenzí a kritik. Také literární díla začala vycházet ve formě e-knih.

Příznačným rysem prozaické produkce, která měla v první polovině devadesátých let vyšší umělecké cíle, bylo její rozdělení do dvou hlavních linií. První z nich směřovala k autenticitě, druhou tvořila fantasknost. Spojoval je antiiluzivní charakter, dominantní role vypravěče, potlačování příběhovosti provázané směřováním k reflexivnosti, kumulace otázek po smyslu tvorby a života, hledání nových možností jazyka i celého slovesného umění a vyhrazení velkého prostoru a pozornosti snům. (Hruška, 2008)

Důraz na autorské „já“ bylo klíčovým spojujícím prvkem obou linií. Jak „já“ vnímá a prožívá svět, je prezentováno spíše v autenticitních textech; jaký svět „já“ generuje, zprostředkovávají fantaskní a imaginativní prózy. Zbyněk Fišer uvádí: „...*není to z touhy po svém smrtelném zobrazení, nýbrž je to autorova potřeba zobrazit svět co nejpravdivěji. Do složitého, nepochopitelného a nevysvětlitelného světa vkládá autor sám sebe jako bod, v němž se sice všechny objektivní i subjektivní pochybnosti protínají, nicméně vytvářejí pro autora v této situaci relativně pevný bod.*“ (Fišer, 1995, 74)

Literatura autenticitní programově směřovala k autenticitě, k bezprostřednímu vyjádření holého existenciálního ulpívání, k demystifikaci iluzí a k demytizaci všech ideálů. Autentizační linie usilovala vysvobodit pravdu individuálních životních pocitů a reflexí teď a tady z pout předem daných a zkreslujících literárních schémat. (Hruška, 2008)

Autenticitní literatura byla založena na důvěře v autory, kteří se snažili co nejpravdivěji vyjádřit svůj život bez zbytečných literárních okras, hříček a iluzí a zcela subjektivně a otevřeně. Nejčastěji ho publikovali autoři, kteří na vlastní kůži zažili represe komunistického režimu a chtěli o nich vydat silná osobní svědectví. Deníky a paměti se staly nejproduktivnějším žánrem tohoto proudu. (Fialová, 2015)

Mezi nejvýznamnější deníky, které se ke čtenářům dostaly až po roce 1989, patřily Celý život od Jana Zábrany, Události od Jana Hanče a Teorie spolehlivosti od Ivana Diviše. Deníkový charakter získávaly i básnické sbírky – Očitý svědek od Jiřího Koláře, Prométheova játra od Jiřího Koláře. (Haman, 2001)

Paměti, neboli memoáry, sepisovali buď pamětníci sami, nebo ve spolupráci s profesionály slova (novináři, publicisti). Můžeme zmínit například Paměti od Václava Černého, Moje šílené století od Ivana Klímy, anebo Vlastu Chramostovou od Vlasty Chramostové. Kvalitu memoáru určovala především poctivost a otevřenost, s níž daný pamětník sepisoval své vzpomínky. Nejčastější a jako nejzajímavější byla vnímána svědectví bývalých vězňů koncentračních a pracovních táborů za druhé světové války, válečných veteránů a lidí s autobiografickými vzpomínkami na období druhé světové války. (Haman, 2001)

Literaturu imaginativní tvořily prózy sázející na rozbití příběhu cestou rafinované hry představovaných asociací a prolínání fantaskních vizí a reálných představ. Fantaskní linie se dobrovolně oddávala fabulační, žánrové a obecně literární hře, která volně překračovala čas i prostor. (Hruška, 2008)

Literatura imaginativní byla též nazývána literaturou postmoderní. Postmoderna se nijak nevymezovala, spíše jako by na předcházející směry navazovala. Tento proud představoval prózy ovlivněné postmoderní rozvolněností, hravostí a nevázaností. Typický byl důraz na vypravěče a samotný akt vyprávění. Objevovala se žánrová a stylová různorodost, bizarní a fantaskní motivy, postavy i prostor. Charakteristická byla také významová vícevrstevnatost: jedna rovina prezentovala hravost a vypravěčskou lehkost při tvorbě příběhů inspirovaných detektivkou, hororem, thrillerem nebo erotickým románem a další roviny pak nejrůznějšími iluzemi a znejistěním identity vypravěče, postav i významového směřování dosavadního průběhu děje rozrušovaly obvyklá čtenářská očekávání a nabízely různé interpretace textu.

Lyrizace epiky se uskutečňovala především v rovině jazykové. Autor využíval obrazných pojmenování, s nimiž se nejčastěji setkáváme v poezii. Zvýšený důraz byl tvůrci kladen na obrazné kvality, na jazykové pokusnictví, na vazby mezi slovem a atmosférou místa a náladou chvíle. Mezi prvními lze jmenovat Jáchyma Topola, pro jehož autorskou poetiku se stala příznačnou souběžná kultivace a degenerace textu. Svým přístupem k jazyku navázal na funkci vyprávění v mytologii, náboženství a ústní lidové slovesnosti. (Machala, 2011)

Polistopadové změny se projevíly také v rozšíření tématiky české literatury. Ke zvýšení čtenářského zájmu se začala hojně objevovat témata erotiky a sexu. Docházelo k odstraňování zábran při literárním zprostředkování nejjintimnějších prožitků. Právě velmi otevřené prezentování sexuality se stalo jedním z výrazných tematických a výrazových prvků také v oblasti dramatické tvorby. Odkrývání intimní stránky lidského života můžeme brát jako klíč k pochopení identity protagonistů a jejich traumat.

Po listopadu 1989 se ve společnosti kromě intimních tabu odstraňovala také veřejná tabu. Hodně autorů se snažilo doplňovat ideologicky zkreslené obrazy národních dějin. Pro některé autory bylo složitým a citlivým tématem komplikované soužití Čechů a Němců na našem území. Období druhé světové války je dalším velkým tématem autorů. (Machala, 2015)

Téma holocaustu se v české literatuře objevovalo v mnohých podobách v dílech nejrůznějších autorů. Tato problematika je rozsáhlá a pracuje se s ní prakticky od doby protektorátu až po současnost. Autoři se zmocňovali různých pohledů na tutéž událost a snažili se ji zachytit co nejpůsobivěji skrze literární žánr. Holocaust byl stále živým fenoménem, a to nejen pro ty, kteří si jím prošli a ztratili v něm své příbuzné, ale i pro ty, kteří se nestali lhostejným k osudům mnoha lidí židovského původu a ve své tvorbě se k nim vraceli stále.

Generace autorů narozených od 60. let 20. století zpracovávala tematiku holocaustu velmi podobným způsobem. Typickou kompozicí pro ně byly dvě narativní linie – souběžná linie a historická. Hlavní hrdina, který býval zpravidla i vypravěčem, byl konfrontován s minulými zážitky a traumaty své rodiny a snažil se je rozkrýt. V historické linii obvykle býval vyprávěn a vysvětlen osud a křivdy minulých generací. Linie historická byla obsahově, stylisticky a jazykově zpracována pečlivě. Může to pramenit z důkladného studia historických pramenů. Současná linie působila oproti historické v rovině jazykové, stylistické i kompoziční povrchněji a odbytě. Holocaustu se věnují například spisovatelky Hana Androniková, Radka Denemarková, Magdaléna Platzová... (Poláček, 2000)

Ženská literatura je termín nejednoznačný. Proto je důležité si ho vymezit. Chceme poukázat na literaturu psanou primárně pro ženy nebo literaturu psanou ženami spisovatelkami?

Matonoha (2008) chápe ženské psaní jako „*zaujetí určité pozice v mocenském a diskurzivním systému*“ (Matonoha, 2008, 221), ne jako výhradní vlastnost žen. „*Ženské psaní nevnímám jako rozpad koherence textu, významu a subjektivity, ale jako odhalení a*

rozrušení způsobu, jimiž jsou text, význam a subjekt konstruovány. Pod pojmem ženské psaní rozumím snahu o to ukázat, že text a jeho zvýznamňování a subjekt ve své proměnlivosti mohou být ustavovány i jinak, na jiných základech a jiným způsobem. (Matonoha, 2008, 215)

Matonoha (2008) ženské psaní chápe jako diferenciaci způsobu, jakým je text konstruován, jako nějaký odklon od struktury. Dle něj je základem ženského psaní „zprostředkování nezprostředkovatelného“, přičemž klade důraz na jazykovou formu.

V. Woolfová (1998) za nejzřetelnější kladný znak ženské literatury považovala zobrazení přátelství a lásky mezi ženami. Tímto se ženské texty odlišovaly od mužských. Woolfová také upozorňovala na mateřství a na city a schopnosti spojené s tím. Už jen z těchto důvodů musí být ženská literatura jiná než mužská.

České moderní spisovatelky píší o dějinách, především českých, a také o osudech těch, které tyto dějiny poznamenaly. Zajímají se i o země odlišných kultur a o jejich obyvatelstvo a často píší o lásce. Kromě lásky muže k ženě se v některých případech může objevit láska ženy k ženě. Dostávají se k tématu sexuality, které pomalu citlivě odkrývají, protože někteří čtenáři na něj ještě nejsou zvyklí. České moderní spisovatelky znají svou cenu, jsou sebevědomé, otevřené a rády vymýšlí témata, která tu ještě nebyla. Ale přesto se rády vracejí k tématu dětství a domova. Spisovatelky ovládají práci s dějem. (Flaková, 2016)

Ohlas feminismu v Čechách a na Moravě nebyl nijak přesvědčivý. Projekci spontánního zájmu českých spisovatelek o ženskou problematiku do jejich tvorby ale nelze přehlédnout nebo zpochybnit. Autorky se vyrovnávaly s postavením ženy jako sociálním a psychologickým fenoménem různými způsoby s rozmanitými podobami. Značný prostor ženskému tématu věnovala Daniela Hodrová. Feminismu se dále věnovaly Eva Hauserová, Alexandra Berková, Zuzana Brabcová, Tereza Boučková... (Hruška, 2008)

Ženy – spisovatelky se po roce 1989 objevovaly ve všech žánrových sférách. Revoluce přinesla celkovou svobodu slova a svobodné prosazování názorů. Na přelomu století jsme se tedy setkali s experimenty v stylu, formě a témat.

V současné literatuře se pohybuje řada spisovatelek a jejich tvorba vyvolává často pozornost. Můžeme jmenovat Radku Denemarkovou, Věru Noskovou, Kateřinu Tučkovou, Petru Procházkovou, Markétu Hejkalovou, Ivu Pekárkovou...

Spisovatelky ztvárňovaly v umělecké literatuře v posledních desetiletích 20. století ucelenou škálu možných témat a žánrů. Vedle sebe se ocitaly různorodé texty generačně

blízkých autorek, a také naopak generačně vzdálených. Mohli bychom říci, že současně vycházely texty matek i dcer. Totiž texty začínajících autorek byly doprovázeny řadou opožděných prvotín, a navíc nově vycházely také texty tištěné původně v samizdatových edicích a exilových nakladatelstvích. (Zachová, 2006)

Alena Zachová (2006) se věnovala sledováním způsobů tematizace ženské identity, způsobu zobrazení ženského prožívání, vnímání sebe sama, sebepoznání a sebehodnocení v české literatuře psané ženami. Světová próza se vyznačovala obdobou těchto témat. Odlišnost kulturních kontextů nebyla natolik významná, aby vykazovala rozdíly v existenciálním prožívání současných žen.

Hlavní postavy spisovatelek vystupují v ich-formě, časově jsou příběhy situovány do posledních třiceti let 20. století, hrdinčiny příběhy se odehrávají v základních vztahových rámcích, řeší vztahy k partnerům, rodičům. Důležitou roli sehrávají vnější podněty, ze kterých je utvářena identita hrdinek. Příběh vyrůstá ze společenského dění. Svět znemožňuje hrdinkám žít normální život, najít v něm své místo a navázat normální vztahy. S dobovými požadavky jsou dohnány na okraj společnosti. (Zachová, 2006)

Příběh s osudy několika generací je v současné literatuře hojně využíván. Dagmar Mocná značí románovou kroniku jako „*románový typ s dominancí časoprostoru sledující žití uzavřené lokality v plynutí cyklického i chronologického času*“. (Mocná, 2004, 593)

Lexikon literárních pojmů uvádí, že se jedná o „*rozsáhlou románovou skladbu s uvolněným dějovým tokem, jež zachycuje události jednoho rodu, rodiny nebo nějaké komunity (vesnice) v delším časovém úseku. Události jsou líčeny v chronologické posloupnosti. Kompozice románové kroniky je nesevřená, s řadou odboček, popisů, líčení a epizod. Cílem románové kroniky je vystihnout zvolené prostředí a zaznamenat jeho dobové proměny*“. (Pavera, 2002, 308)

Na základě společenských a literárních změn se románová kronika vydělila z kroniky. Zachovává si základní kronikové postupy (např. chronologické vedení příběhu, specifická skladba syžetu). V románové kronice přetrvává simulovaná odbornost, což znamená příklon ke znalosti místa a konkrétních reálií. V závěru románové kroniky dochází ke spojení všech dějových linek a zakončení příběhu, což splňuje požadavky románu dramatického typu. (Pospíšil, 1986)

Pospíšil (1986) řadí románovou kroniku k slovesným útvarům hraničním, které se nachází na pomezí faktické literatury, publicistiky a krásné literatury. Je složité ji oddělit od memoárové literatury a autobiografického románu, tedy od jiných hraničních

útvary. Dále se některé románové varianty překrývají, a proto je těžké románovou kroniku odlišit od dalších variant románu (román generační, cyklický, románovou epopej, románovou ságu...) Románová kronika dle něj vytváří podklad pro románovou epopej. Pospíšil by tedy románovou kroniku zařadil na jedné straně mezi autobiografický román, román osobnosti a memoáry a na druhou stranu je románová kronika základem větších románových staveb, jako jsou románové epopeje.

Vlivem společenských proměn na začátku 20. století došlo k transformaci prvotního kronikového východiska v důsledku její žánrové uzavřenosti a nedostatečnosti. Důsledkem narušení principu jedné časové řady dochází k transformaci románové kroniky v **generační román**. Sledování vývoje několika generací je však stále dodrženo. Prostřednictvím generačního románu můžeme sledovat vývoj pouze jedné třídy nebo sociální skupiny. Časová řada může být přerušena zásadně, pokud si jsou všechny řady rovnocenné, nebo jednotlivě, pokud je jedna z přítomných časových řad nadřazena. (Pospíšil, 1986)

Dagmar Mocná (2004) o generačním románu hovoří jako o příbuzném žánrovém typu jako románová kronika a jako o románu, který zachycuje více po sobě jdoucích pokolení v jedné lokalitě.

Vlašín (1984) tvrdí, že generační román je na pomezí „*vývojového románu, sledujícího vnitřní formování člověka pod vlivem doby, okolí, rodinných poměrů, školy, milostných zkušeností atd., a románu společenského, zabírajícího celou šíři vývoje společnosti v dané době.*“ (Vlašín, 1984, 320)

Osudy několika generací líčené na pozadí historické události je způsob zpracování příběhu, který je v literatuře nového století velmi hojně využíván. Historie rodu představuje jednu z možností, jak zachytit dějinný a zároveň společenský vývoj. Generační tematikou se zabývá například Petra Hůlová (*Paměť mojí babičce*, 2002), Kateřina Tučková (*Vyhnání Gerty Schnirch*, 2009), Jan Štifter (*Sběratel sněhu*, 2018), Karla Kubíková (*Spálená křídla*, 2017).

Generační tematikou se zabývá Kateřina Tučková ve svém románu *Vyhnání Gerty Schnirch* (2009), kde vytvořila příběh tří generací žen: Gerty, dcery Barbory a vnučky Teresy. Děj se týká delšího časového období. I když je stěžejním tématem odsun Němců, děj se pohybuje v období druhé světové války, komunistického režimu i období po sametové revoluci. Za dílo *Vyhnání Gerty Schnirch* získala Kateřina Tučková v roce 2010 cenu Magnesia Litera a Cenu Jiřího Ortena. Ve svém dalším románu *Žitkovské*

bohyně (2012) se také věnuje nevyřešené otázce velkých dějin v souvislosti s malými dějinami, kterou ilustruje na několika generacích.

Román Petry Hůlové *Paměť mojí babičce* se odehrává v Mongolsku. Generace tří žen vypráví o všem, co v životě viděly, zažily a protrpěly. Petra Hůlová za román obdržela v roce 2003 cenu Magnesia Litera v kategorii Objev roku a v anketě Lidových novin byla v roce 2002 vyhodnocena jako nejzajímavější knihou roku. (Kubíčková, 2008)

Generačnímu románu a rodinnými vztahy se také zabýval Jan Štifter. *Sběratel sněhu* (2018) zachycuje tři generace v třech časových liniích – 30. léta 19. století, rok 1956 a současnost.

Román *Lásky mých předku* (1995) od Jiřího Marka se věnuje letem 1848-1914 a zachycuje generace česko – německého rodu.

Jako další dílo bychom uvedly *Aaronův skok* (2006) Magdalény Platzové. V díle se odehrává život tří generací žen v první polovině 20. století. V díle se setkáváme s německou malířkou, která zemřela v Terezíně a její přítelkyni, která se v těžké situaci stala zrádkyní, a poté vnučkou přítelkyně, která se o starých rodinných traumatech dozvídá v současnosti při natáčení dokumentu o Terezíně.

Oběma světovými válkami, poválečnými Sudety a Prahou nás provází Jakuba Katalpa v románu *Němci* (2013). Hlavní hrdinka po smrti svého otce odjíždí do Německa, aby pochopila rodinnou minulost a rekonstruovala příběh své babičky Kláry. Kniha byla nominována na Magnesia Literu za prózu, získala Cenu Česká kniha a Cenu Josefa Škvoreckého.

Cenu Magnesia Litera v roce 2002 získala Hana Androniková za knihu *Zvuk slunečních hodin* (2001) v kategorii Objev roku. Syn Daniel nám vypráví milostný příběh Tomáše a Ráchel, která je židovského původu.

Pokud vycházíme z definice generačního románu Dagmar Mocné, nejde si nevšimnout, že Alena Mornštajnová píše převážně generační romány. Píše díla v duchu velkého románu, která svou dějovou linku nestaví pouze k jedné historické události, ale pomocí několika generací reflektuje období mnohem delší. Takto pojaté téma souvisí s oživením žánru rodové kroniky či ságy. Alena Mornštajnová ve svých románech popisuje osudy několika generací rozprostírající se na ploše takřka celého minulého století. Jedná se například o romány *Slepá mapa* (2013), *Hotýlek* (2015), *Hana* (2017). V kontextu vývoje literatury po roce 1989 má Alena Mornštajnová své významné místo. Reprezentuje témata, která se v posledních letech v literatuře objevují a je výraznou ženskou autorkou.

2 ALENA MORNŠTAJNOVÁ: BIBLIOGRAFIE A BIOGRAFIE

Česká spisovatelka a překladatelka Alena Mornštajnová se narodila 24. června 1963 ve Valašském Meziříčí. Na filozofické fakultě v Ostravě vystudovala český a anglický jazyk. Pracuje také jako lektorka anglického jazyka a překladatelka beletrie. Je vdaná a má dvě děti. (Nagy, 2018)

V roce 2013 vydala svou prvotinu Slepá mapa. V roce 2015 si čtenáři mohli přečíst její knihu Hotýlek a o další dva roky později v roce 2017 vyšla její kniha Hana, která téhož roku dostala ocenění Kniha roku, Cena poroty, Cena studentů, Česká kniha. Její zatím poslední knihou je román Tiché roky z roku 2019. Tato kniha se stala vítězem hlavní kategorie Český bestseller a Kniha roku.

Alena Mornštajnová se věnovala i literatuře pro děti. V roce 2018 vyšla její jediná kniha pro děti Strašidýlko Stráša. Tato kniha byla načtena (stejně jako Hotýlek a Tiché roky) pro Český rozhlas Dvojka v pořadech Četba na pokračování a Hajaja. (Nagy, 2018)

Alena Mornštajnová pro týdeník Rozhlas uvedla, že psát chtěla vždy, ale ne za každou cenu. O psaní dlouhodobě přemýšlela a plánovala ho. Překlad knih má k psaní velmi blízko a bylo to tou nejlepší přípravou. Překládání rozšiřuje slovní zásobu, nutí přemýšlet nad významy slov a hledat nejlepší varianty. Svou první knihu Slepá mapa psala deset let. Psaní je pro ni potěšení a nechce, aby se pro ni stalo povinností. (Kotrla, 2018)

Inspiraci pro své romány Alena Mornštajnová čerpá všude kolem sebe. Kniha by měla čtenáře oslovit něčím, co je blízké i jim. Měla by mít myšlenku a něco „navíc“. Příběh má většinou docela dobře promyšlený, protože o nové knize přemýšlí dlouho před samotným psaním. Mornštajnová si dělá rešerše a čte knihy, které se k danému tématu nějakým způsobem vztahují. Většinou zná i konec, ale někdy se jí stane, že se příběh během psaní promění a ke konci se dostane trochu jinou cestou, než na začátku plánovala. (Kotrla, 2018)

Ve Valašském deníku Mornštajnová prozradila, že historické události a okolnosti, v nichž její postavy románů žijí, jsou jen jednou složkou příběhu. Její romány jsou především o lidech a lidé jsou v podstatě stále stejní. Ve všech dobách se potýkají se životem a snaží se ho žít tak, jak nejlépe umí. Milují, nenávidí, radují se, prožívají žal, odpouštějí... (Lukášová, 2017)

Téma rodiny si vybírá cíleně, jelikož rodina je to jediné, kvůli čemu je ochotná obětovat cokoli, a to i psaní. Což do určité doby i dělala. Alena Mornštajnová píše převážně

o hrdinkách ženách, hrdinové jsou tak trochu v pozadí. Důvod vidí v tom, že si lépe dokáže představit, co by v kritické situaci udělala žena, nebo jak by žena myslela. Muže tak prokouknuté nemá, protože vyrůstala v ženském prostředí. (Lukášová, 2017)

Petr Kukul uvádí, že Mornštajnová má vytríbený smysl pro váhu každého slova, pro rytmus věty i odstavce. Dokáže odstínit jemné nuance situací. Střídání ich-formy s er-formou výborně stupňují napětí: zrychlují či zpomalují děj. Kukul také napsal, že její román Hana je jednou z nejlepších knih o holokaustu. (Kukul, 2017)

„Cenné na jejím psaní je nejen zvolené téma, ukotvené v autentické české minulosti, ale především práce s jazykem. Mornštajnové psaní je nesmírně citlivé, přitom však nikterak sentimentální, bez kapky sebelítosti, směřované k postavám. Hana je silným románem, s potenciálem v české literatuře nezapadnout.“ (Zelinková, 2017)

Jiří Trávníček tvrdí, že Mornštajnová umí moc dobře vyprávět. Myslí si, že její první kniha byla pro ni nějakou zkouškou, na které se naučila psát. Autorka skvěle distribuuje vědoucnost a nevědoucnost, náznaky a doslovnost, popisy a pocity, faktografičnost a nedorečenost, neosobnost a něhu. (Trávníček, 2017)

V následující kapitole se pokusíme analyzovat a interpretovat čtyři vybraná díla (Slepá mapa, Hotýlek, Hana, Tiché roky), v nichž sledujeme linii rodinných vazeb.

3 ANALÝZA A INTERPRETACE VYBRANÝCH DĚL ALENY MORNŠTAJNOVÉ

Kritériem vybírání děl k analýze byla míra rozpracování rodinných vztahů v prózách Aleny Mornštajnové. V analýze jsme zvolily chronologický postup – tak, jak byla díla postupně uváděna na trh a dostávala se ke čtenářům.

3.1 SLEPÁ MAPA

Slepá mapa je knižní prvotinou Aleny Mornštajnové. V roce 2013 ji poprvé vydalo brněnské nakladatelství Host. Jedná se o rodinnou ságu, ve které jsou hlavními postavami tři ženy. Jejich životy pokrývají téměř celé 20. století.

Název ani obálka knihy nám nic neříká. Až po přečtení si můžeme domyslet, že tři přibité hřebíky na mapě na obálce knihy mohou znamenat tři hlavní ženské postavy (Annu, Alžbětu a Anežku). Mohou také značit tři sourozence (Ctibora, Alžbětu a Boženu), které život rozdělil a jejich cesty se vydaly různými směry. Alžběta zůstala v Československu, Ctibora život dovedl do Ameriky a Božena odcestovala do Německa. Byly momenty, kdy nevěděli, kdo kde je, ale později k sobě našli cestu. Název slepá mapa můžeme interpretovat jako odkaz k osobám ztrácející své domovy, osoby bloudící po světě a hledající svou identitu.

3.1.1 Dějová linie

Tři ženy – Anna, Alžběta a Anežka, tři generace, jedna rodina plná zvrátů, tajemství, zážitků a traumat.

Román zachycuje období, které začíná před první světovou válkou a končí pádem komunismu. Vypravěčkou je Anežka – nejmladší ze všech žen. V první části vypráví o Anně a Alžbětě a mapuje události před svým narozením. Anna (babička Anežky) žije v pohraničí se svým manželem Antonínem, kterého si vzala proti vůli svých rodičů. Mají spolu dvě dcery Alžbětu, Boženu a syna Ctibora. Antonín se bohužel vrátí z první světové války raněný. Později onemocní smrtelnou nemocí i Anna. Za nedlouho po Anně umírá i Antonín.

Alžběta (matka Anežky) žije v době druhé světové války. Prožívá vztah s českým Němcem Hansem. Vztah však nemá dlouhého trvání, ztroskotá, protože Hans v Německu

narukuje do armády. Své mládí Alžběta prožila mezi prací v krejčovské dílně a péčí o domácnost, kterou musela převzít po své zesnulé matce. Alžběta musí, kvůli obavám ze zabrání českého pohraničí Němci, opustit domov, svůj těžce vybudovaný salon a odjet se sousedkou k jejímu staršímu synovi. Její mladší sestra Božena díky manželství s jejich německým podnájemníkem zůstává v pohraničí. Alžběta si na přání sousedky vezme jejího syna Bohouše, aby nemusel odjet na nucené práce do Německa. Bohouš během války umírá a Alžbětě hrozí, že přijde o byt. Byt zachraňuje sňatkem se sousedem a početím Anežky.

Anežka žije se svým manželem v dobách komunismu. Dostáváme se s ní do období šedesátých let až po léta devadesátá. Pracuje jako zdravotní sestra, aby měla alespoň trochu pocit, že má její život smysl. V nemocnici se seznamuje s Janem, kterého si také později vezme za manžela. Dozvídá se, že její manžel chce uprchnout ze země. Anežka s Janem čeká dítě a ze strachu z manželovy ztráty jej udá na policii. Jan je při policejním zásahu zastřelen. Po jeho smrti se Anežce narodí syn Radomír, po porodu nastupuje zpět do práce, kde potkává doktora Šimáka. Doktor Šimák se stává jejím druhým manželem, s ním má dceru Blanku. Anežka je nucena po dobu režimu na svého manžela donášet. Po skončení totalitního režimu, když jsou otevřeny archivy Státní bezpečnosti, má doktor Šimák možnost zjistit, kdo na něho celou tu dobu donášel. Anežce se uleví, když ve svých složkách manžel nenachází její jméno. Anežka dostává šanci na nový začátek.

3.1.2 Rodinné vazby zobrazené v díle

Anna je v knize trochu upozaděná. Je představována jako milá, krásná, drobná, křehká a upovídaná paní. Její život se odehrává před první světovou válkou a končí před začátkem druhé světové války. Anně je věnován nejmenší prostor, a to můžeme odůvodnit tím, že brzy umírá a také tím, že vnučka Anežka, jakožto vypravěčka, ji zná pouze zprostředkovaně.

„Já znám své prarodiče jenom ze svatební fotografie a na ní vypadá babička Anna neobyčejně šťastně. Svatební šaty jsou na první pohled velké a krajkové rukávy jí padají téměř přes prsty, věneček se závojem klouže ke straně, ale ani retuš nedokázala zmírnit šťastný pohled a vítězný úsměv.“ (Mornštajnová, 2013, 13)

Láska Anny a Antonína byla opravdová a silná. Anně byl Antonín zakazován. Nesouhlas rodičů s jejich vztahem donutil oba k útěku do pohraničí. Tímto rozhodnutím (odchod do cizího města, vzdání se rodiny) dokazuje Anna svou oddanost a lásku

k Antonínovi. Manželství Anny a Antonína je popisováno jako manželství plné lásky. Jejich společné soužití symbolizuje barevná a krásná zahrada, o kterou se Anna během svého života příkladně stará. Po její smrti zahrada ztrácí barevnost i krásu.

„Láska k Anně začala tělesnou přitažlivostí, a ta z jejich vztahu nikdy nezmizela, i když za léta společného života – ne tak dlouhá, jak by si oba přáli – se jejich láska proměňovala a zrála do podoby, k níž dospějí jen páry, které jsou si opravdu osudem souzeny. Opuštěný člověk hledá blízkého člověka a Antonín měl to štěstí, že Anna stála opodál a chtěla se jeho nejbližším člověkem stát.“ (Mornštajnová, 2013, 55)

...

„Anna se pro něj stala synonymem života, a i když v budoucnu někdy tak docela nevnímala, co říká, nebo si občas dokonce přál, aby konečně mlčela, nevyměnil by život po jejím boku za jiný, stejně jako by Anna nevyměnila ten svůj, přestože i ji párkrát napadlo, zda by nebyl život jednodušší, kdyby poslechla rady své matky a vdala se pro peníze.“ (Mornštajnová, 2013, 55)

Antonína můžeme charakterizovat jako uzavřeného a nemluvného muže. Pro Annu je pozorným, oddaným a milujícím manželem, který se stará se o svou rodinu a chrání ji. Dětství neměl vůbec lehké, protože byl svědkem týrání, agrese a hádek. Symbolem jeho lásky k Anně je válečné zranění, které bolí, ale neznamená pro něj nějaká větší omezení. Po smrti Anny se rána zahojí. Zahojí se ale bohužel jen zvenku, zevnitř je stále činná a způsobí Antonínovu smrt.

Alžběta je naprostý opak své matky Anny a sestry Boženy. Myslí hlavně na sebe, vše má předem naplánované a naprosto jí chybí smysl pro humor a empatie. Je pragmatická, vyrovnaná, nezdolná, cílevědomá, rozhodná a vážná. Smrt rodičů ji velmi zasáhne, a ještě více zatvrdí. Netuší, že dělá něco špatně, nebo že svým jednáním někomu ubližuje. Kromě běžných těžkostí jí do života vstoupí druhá světová válka. Ta ji donutí utéct ze svého rodného pohraničního městečka. Za sebou musí nechat vše, co si tvrdou prací a pílí vydobyla. Snaží se žít, jak nejlépe dokáže a díky své povaze se všemu brzy přizpůsobí. Alžběta je taková praktická bojovnice, která zápasí s osudem, jak jí síly stačí. I zplození dcery byl tak trochu čin vzdoru.

Tvrdou realitu poprvé zažívá po smrti své matky. Musí se postarat o celou domácnost a vzdát se snu o práci učitelky. Naučí se šít a buduje svůj módní salon. Její otec umírá krátce po matce, to je pro ni další velká rána. U mužů také nenachází štěstí. Hans, jemuž se poprvé otevřela a ukázala své city, bez rozloučení odjíždí. Takto se otevřela

nejspíš poprvé a naposled – zlom. V románu už se nikomu jinému takto neotevře. Po jeho odchodu se uzavřela vůči ostatním lidem.

„Na podzim následujícího roku po měsících vyčerpávajícího boje o každé nadechnutí Anna zemřela a z Alžbětina života, stejně jako z mamčininy zahrádky, se na dlouho vytratily všechny barvy. Dech jí ztěžkl, jako kdyby jí smutek šlápl na hrud' a zanechal v ní stopu vyrytou tak hluboko, jak pohřbila své dětské sny. Myšlenky na učitelský ústav se vzdala a společně s mladší Boženou začala chodit do učení k místní švadleně – jednak proto, že mnoho příležitostí na výběr neměla, a jednak proto, že se chtěla naučit něco, co ji vždycky uživí.“ (Mornštajnová, 2013, 67)

„Alžběta si vzpomínky na matku zakazovala. Nechtěla myslet na záchvaty kašle, drobné tělo, které bylo den za dnem vyhublejší a slabší, ani na vystrašený pohled mamčiných žhnoucích očí a vlastní bezmoc. Nechtěla si připomínat chvíle, kdy se jí nemocná zoufale držela za ruku, jako kdyby doufala, že jí Alžběta pomůže, i když věděla, že nikdo už ji zachránit nedokáže. Posledními zbytky sil se držela života, nechtěla se rozloučit s manželem a opustit své děti, přestože všechny minuty na tomto světě pro ni už byly naplněny vysilujícím zápasem o každé nadechnutí.“

Alžběta by si moc přála mít matku vedle sebe zdravou a veselou, ale věděla, že smrt byla po dlouhém umírání pro maminku vysvobozením. I z ní spadla neuvěřitelná tíha, ale místo úlevy na její místo nastoupil smutek a prázdnota. Během matčiny nemoci poprvé na vlastní kůži pocítila, že v životě potkávají člověka i věci, které nemůže změnit, i kdyby se snažil sebevíc.

Bylo jen na ní, jestli se nechá těžkými okamžiky převálcovat, nebo se s nimi naučí žít. Alžběta se rozhodla pro druhou možnost. Když od mamčininy smrti uplynula nějaká doba a smutek nebyl tak tíživý, Alžběta se ponořila do práce v dílně a upnula se k novému cíli. Nikdy z ní nebude učitelka – nevádí. Naučí se od paní Vondráčkové všechno, co je možné, a stane se nejlepší švadlenou ve městě. Postaví se na vlastní nohy, otevře módní salon a nikdy, nikdy nebude na nikom závislá.“ (Mornštajnová, 2013, 71 – 72)

...

„Dva dny po operaci Antonín zemřel. Alžběta si vyčítala, že se mu během uplynulých měsíců tak málo věnovala. Možná by se jí podařilo probrat ho z netečnosti, probudit v něm znovu radost ze života a najít sílu jít dál. Pochopila, že otcovo zranění, které považovali za vyléčené, jen změnilo formu. Vnější, méně nebezpečné příznaky ustaly a nemoc ho napadla zevnitř. Jestli si to otec uvědomoval, nebo ne, nevěděla. Jedním si ale

byla zcela jistá. Po mamčině smrti pro něj život ztratil smysl a poslední dva roky už jen přežíval.

Jak bude vypadat jejich život bez tatínka, si Alžběta nedovedla představit. Nechyběla jim jen otcova přítomnost, ale i příjem, kterým podstatnou měrou přisíval na chod domácnosti. Ctibor sice už určitý plat dostával, ale všechny potřeby to ani zdaleka pokrýt nestačilo.“ (Mornštajnová, 2013, 83 – 84)

Alžběta dokáže odpouštět (Boženě, Ludvovi), za každých okolností je připravena pomoci (paní Králové, jejím synům, Anežce). Všechny události, které prožila, ji nějakým způsobem posilují a dokáže se z nich poučit. Během svého života se dokáže vyrovnat se ztrátou nejbližších i svého domova v pohraničí.

Anežka je spíše melancholická až negativistická. Ve vyprávění se soustředí více na tragické události, nebo je alespoň jako tragické interpretuje. Její aktuální rozpoložení se odráží na jejích obrazech. Když je spokojená, vznikají obrazy plné barev a radosti. Ve smutku a těžších obdobích trpí bolestmi hlavy a nechutí k jídlu. Se svým osudem nebojuje, je odevzdaná a vždy se s ním smiřuje. Celý svůj život má tendence upínat se k jednotlivým osobám nebo činnostem a ze strachu ze ztráty člověka je schopna udělat cokoli. Jako příklad můžeme uvést smrt jejího manžela Jana. Upnula se na něj a v důsledku jejího neuváženého jednání Jan umřel. Brzy po smrti se narodí jejich syn Radomír, bohužel má Anežka pocit, že ji celý život bude vinit ze smrti jeho otce.

„Pak se začal usmívat. Nevadilo mi, že první úsměv věnoval Ignácovi, ale mrzelo mě, že při pohledu na mě zvažněl, sraštil čelo a mezi obočím se mu objevila zamračená boule. Alžběta s Ignácem se tomu smáli, ale já jsem dostala strach. Bála jsem se, že mě Radomír nemá rád, protože podvědomě tuší, co jsem provedla jeho otci. I když jsem věděla, že měsíční embryo nevnímá vůbec nic, bála jsem se. Vždyť tam se mnou byl. Vždyť slyšel, jak říkám, že můj muž chce utéct.

„Myslím, že mě nemá rád,“ řekla jsem ve slabé chvílce Alžbětě. „Jako kdyby se mnou nechtěl mít nic společného. Narodil se o dva týdny dřív, nechtěl moje mléko, brečí, když ho vezmu do náručí, a zmlkne hned, když si ho vezmeš ty nebo táta. A ještě se na mě neusmál.“

Ani Alžběta se neusmála. „To není tím, že by tě neměl rád, Anežko. Cítí z tebe napětí. Máš za sebou těžký rok. Brzy se to spraví.“ Potom se na mě zkoumavě zadívala. „A taky by ses mohla občas učesat.“ (Mornštajnová, 2013, 290)

Anežka oproti svojí matce, která vidí v lidech vždy to lepší a snaží se jim pomoci, rychle ostatní škatulkuje a nemá problém je odsoudit. Anežka ví, že za jejím početím nestojí láska, ale domluva mezi jejími rodiči. Její matka ji totiž porodila jen z vypočítavosti, aby nepřišla o byt. Proto se Anežka celý život cítila, jako by tu neměla co dělat. Nikdy nebyla příliš šťastná. Co rozhodnutí, to chyba. Stále o svém životě pochybuje.

„Jmenuji se Anežka a narodila jsem se, protože moje maminka byla tvrdohlavá a neuměla prohrávat. I když jsem si to nijak nezasloužila, osud mi daroval hodně dobrého. Za všechno zlé, co mě potkalo, si můžu sama. Vždycky jsem věděla, že mě jednoho dne minulost dostihne.“ (Mornštajnová, 2013, 383)

Postava Anežky se začne vyvíjet v situacích, kdy musí donášet na svého manžela. Její počáteční lhotejnost donášet se mění v provinění vůči někomu, na kom jí záleží. Po revoluci jsou archivy otevřeny, tehdy má Anežka myšlenky na sebevraždu. Propadá pocitům úzkosti a má strach, že odhalením bude celý její život zničený. Anežka dostává šanci na nový začátek tehdy, když zjistí, že její jméno v archivech nefiguruje.

Zajímavé je výběr jmen. Proč všechny začínají na písmeno A? Vypadá to chaoticky. Čtenáři se v tom nemusejí vyznat a mohou si jednotlivé postavy plést. Na druhou stranu to odkazuje k příbuznosti postav. Až Anežka pojmenovává své děti jinými jmény než od písmena A. To znamená pomyslný konec Anniny rodové linie a osvobození od dějinných nástrah.

„Jmenuji se Anežka. Moje maminka je Alžběta, babička se jmenovala Anna a dědeček Antonín. To, že babiččino a dědečkově jméno začínalo na stejné písmeno, byla náhoda, ale Alžběta byla pojmenována prvním písmenem v abecedě proto, že byla prvorozená a dědeček s babičkou hodlali mít spoustu dětí.

(...)

Maminka v tradici pokračovala prostě proto, že neměla ani špetku fantazie a dědův systém považovala za praktický. A praktičnost byla alfou a omegou Alžbětina života.

Já jsem byla vždycky přesvědčená, že děti mít nebudu, ale i kdybych je nějakou nepochopitelnou náhodou měla, nebudu v hloupé rodinné tradici pokračovat, dám si na výběru jména opravdu záležet a moje děti se v žádném případě nebudou jmenovat od A.“ (Mornštajnová, 2013, 9)

Postava sousedky Králové zažívá a zná všechny tři hlavní ženy románu. Anna je její kamarádka a po její smrti se snaží zastoupit Alžbětě matku a Anežce babičku. Alžbětě poskytuje nový domov odstěhováním z pohraničí. Zajímavé je, že po smrti paní Králové

zdědí byt Anežka, která dostává přednost před jejími syny a vnučkou. Zdá se, že Králová představuje pojítko mezi Annou a Anežkou, které se nemohly potkat. Podobnou postavou jako je paní Králová, je paní Hermannová (matka Hanse). S paní Královou je něco spojuje. Obě jsou vždy ochotny podat pomocnou ruku a jsou určitými hybatelkami osudu obou sester Alžběty a Boženy. Obě mají syny a trápí se jejich rozhodnutími angažovat se ve válečných aktivitách. Alžběta a Božena se postupem času stanou součástí jejich rodin, když se provdají za některého z jejich synů.

Alžbětina sestra Božena je veselejší a pozitivnější než Alžběta, ale úzkostlivější a lítostivější. Je také více citlivá, přístupná a má smysl pro humor. Po druhé světové válce má na výběr – buď jít za sestrou Alžbětou do vnitrozemí nebo utéct do Německa hledat svého manžela. V Německu svého manžela nakonec shledává (v psychiatrické léčebně). To vše se děje za pomoci Hanse, bývalého přítele své sestry. Začíná s Hansem žít a kvůli pocitu provinění se o tomto dokáže sestře svěřit až po deseti letech.

„Jen jednou jsem maminku viděla vyvedenou z míry. Roztrhla kratší stranu obálky, vytáhla složený dopisní papír – a obdélník z tvrdého papíru. Překvapeně ho obrátila potištěnou stranou k sobě a řekla: „Cože?“ Tatínek se na ni podíval, ale ona podala lístek babi Králové. Ta našla správnou vzdálenost od krátkozrakých očí a zaostřila. Pak se stejně překvapeně, ale zároveň zvědavě podívala na Alžbětu a lístek jí vrátila.

„Tak co je?“ zeptal se Ignác.

„Božena se vdala,“ řekla maminka a stále se dívala na babi Královou.

„A za koho? Vždyť se nezmiňovala, že by měla nějakou známost.“

„Za Hanse Hermanna,“ odpověděla maminka a sklopila oči k dopisu.

„Takže nějaký Němčour,“ uzavřel tatínek. „A co píše?“

Maminka se na něj podívala. „Hermanovi bydleli v městečku. Měli tam lékárnu. Chodívala jsem k nim pro léky. Jenom nechápu, co tak najednou? Proč se Božena o Hansovi nezmínila dřív“

Jestli si vzpomněla na své vratké kroky v prvním sněhu, na zoufalství, které po Hansově odchodu prožívala, na pocit zrady a osamění, nedala to na sobě znát. Následující roky přinesly tisíce malých i velkých událostí a při pohledu do minulosti se velké trápení stalo jen lhostejnou vzpomínkou. Začala nahlas číst Boženčina slova a z tónu hlasu bylo slyšet jen překvapení a zvědavost. Nebolelo ji to a necítila ani zlost, Boženka se bála zbytečně.“ (Mornštajnová, 2013, 236 – 237)

...

„A k nám zavítala na návštěvu Boženka. Teta Boženka byla malá, baculatá, rozesmátá a moc hezká. Přijela vlakem a tatínek, maminka i já jsme jí šli naproti na nádraží. Babi Králová nikam nechodila, protože už ji bolelo celé tělo, ale o svět okolo sebe se stále zajímala a chtěla být o všem zpravena jako první: „Běž s nimi, Anežko, ať mi pak všechno popovídáš. Od tvojí mámy bych se toho moc nedozvěděla.“ A tak jsem šla.

Boženka se rozbrečela hned, jak Alžbětu zahlédla. „Ty jsi pořád stejná,“ řekla maminka, „pořád bulíš.“

Ale moc dobře jsem viděla, že měla taky v očích slzy. A taky jsem viděla dvě ženy středního věku, které se na sebe dívaly, jako by se nepoznávaly. Alžběta byla pořád štíhlá, vlasy si přibarvovala, aby to tatínek nevěděl, ale myslím, že tomu to bylo stejně úplně jedno, a na sobě měla elegantní kostým vlastní výroby.

Teta Boženka měla blondáté vlasy ostříhané nakrátko, víc než pár kil navíc, zářila jako sluníčko a z kalhotového kostýmku s dlouhou vestou jí trčela pomačkaná halenka. Na první pohled mi byla sympatická. Každému přivezla dárek a strávila u nás několik dní. Sedávali jsme celé odpoledne v kuchyni babi Králové a povídali a povídali... jako kdybychom tušili, že se pěkných pár let zase nevidíme.“ (Mornštajnová, 2013, 252 – 253)

Na Boženě je vidět téma krize identity a poválečný odsun, který se někdy nespravedlivě dotýkal Čechů ze smíšených manželství. Božena se nějak necítí součástí ani jednoho národa. V němectví se nenašla a češství pozbyla. Dále se nemůže rozhodnout, co pro ni bude bezpečnější. Jestli má zůstat, nebo odejít. Žádná z možností se neukazuje jako úplně správná.

„Uvázla mezi znepřátelenými tábory a ani od jednoho z nich nemohla čekat vysvobození. Nebyla ani Češka, ani Němka. Nepatřila nikam. Zamkla těžké dřevěné dveře ještě na jeden zámek, sesbírala všechno jídlo, co našla ve spíži, v hrůze vyšplhala na půdu a vtiskla se do nejtemnějšího kouta. Nevěděla, co bude dál. Věděla však jistě, že se provinila, protože se jmenuje Wernerová. Češka s německými doklady. Zrádkyně.

Choulila se ve staré vlněné dece, ale přesto se chvěla neovladatelným třesem. Strach, hrůza a panika z budoucích hodin a dní ji zatlačily do tmavého kouta za dřevěnou truhlou a nedovolovaly jí rozumně uvažovat ani usnout. Myslela na Friedricha. Žije vůbec? Setkají se ještě někdy? Vzala by si ho, kdyby věděla, jaká budoucnost je čeká? Právě teď se tím nebyla jistá.“ (Mornštajnová, 2013, 173 – 174)

Postava Anežčina syna Radomíra má v příběhu funkci připomínky Anežčiných činů. Matku odmítá a téměř s ní nepromluví. Vztah Radomíra se sestrou Blankou je

pozitivní. Jako dítě na sobě Blanka nenese žádný hřích. Postava Radomíra nese výčitku a upozornění, že se Anežka nezachovala správně.

Román zahrnuje období celého minulého století. Odehrává se v rychlém sledu, a proto nejsou jednotlivé historické momenty popisovány detailně. V knize je otevřeno téma odsunu Němců, a to pouze okrajově, nejsou tu dlouhé popisy. Do popředí jdou spíše postavy, a to, jak odsun postavy ovlivnil.

3.1.3 Literárněkritická recepce textu

Pavel Janoušek (2013) v časopisu Tvar tvrdí, že základem autorčina povídání není postoj ani myšlenka, ale historika, kterých je v knize tolik, že by vystačily na desítky próz. To vše by ale znamenalo zpomalit a přerušit vypravěčský kvapík, více analyzovat a zkoumat život. Celý román by označil jako fiktivní memoáry.

„Přesto však autorka s historií pracuje jen jako s atraktivními kulisami, umožňujícími rozehrát jednotlivé příběhy v relativně realistickém časoprostoru.“ (Janoušek, 2013, 2)

Shledává, že autorka velmi účelově pracuje jak s historií, tak s psychologií postav. Vyprávění nekomplikuje nějakými nečekanými psychickými pochody, ale psychologii postav využívá v míře nezbytně nutné k tomu, aby se věci daly do pohybu. Duševní životy postav jsou omezeny na základní charakteristiky, které jsou neustále připomínány. Janoušek nemá nic proti volbě tématu, jen má pocit, že některé náměty jsou příležitostí pro důkladnou psychologickou kresbu postavy, která se musí vyrovnávat se svým svědomím.

„Četl jsem, že Slepá mapa je mimořádná událost, která pohne českou literaturou. Pochybuji o tom. Může ovšem oslovit nemálo čtenářů a zejména čtenářek, kteří a které se rádi oddávají toku víceméně reálných příběhů, aniž by od literárního díla čekali cokoli hlubšího.“ (Janoušek, 2013, 2)

Pavel Portl (2013) píše o Aleně Mornštajnové jako o odvážné spisovatelce, která si neklade malé cíle. Má dovednost psát a umí skloubit příběhy tří generací žen. Mornštajnová umí skvěle vyprávět a ví, kdy může vložit drobné retrospektivy tak, aby celek působil kompaktně. Musí rychle sunout vyprávění kupředu a volit přesné formulace, aby mohla vtěsnat tři pokolení do jedné knihy.

„Slepá mapa vzbuzuje představu divoké řeky, kterou sem tam zpomalí nějaký meandr, občas splav, ale jinak se valí korytem a její průtok se k závěru překvapivě ještě zvyšuje, dokud šťastně nevplyne do moře.“ (Portl, 2013, 65)

Portl (2013) dále říká, že postavy jsou charakterizovány prostřednictvím jejich činů a výčtem vlastností. Literatura dle něj nevyžaduje doslovnost, naopak vyžaduje čitelnou a logickou motivaci jednání. V románu na toto není příliš místo. Některá rozhodnutí by potřebovala větší expozici a hlubší propracování.

„Příliš rychlé tempo vyprávění, ačkoli je subjektivní, má ještě jeden nelichotivý důsledek – prózu zbavenou emocí. Je obtížné se identifikovat s postavami, které jsou sice vybaveny jasně definovaným souborem vlastností, ale vnitřně se nijak nevyvíjejí, působí až příliš loutkovitě. Ve výsledku taková kniha ve čtenáři příliš silných dojmů nezanechává. Je to kniha zapomenutelná, kdy prožitek z četby končí na poslední straně, možná ještě dříve.“ (Portl, 2013, 65)

Iva Frühaufová (2013) na portálu iLiteratura.cz uvádí, že *„Mornštajnová se na svém vyprávění velice rozmáchla, klouže pouze po povrchu událostí a do hlubšího zkoumání motivů jednání a psychologie postav se nepouští.“* Postavy jsou dle ní vystavěny konstatováním. Víme o nich jen to, co prozradí vypravěč. Hlavní postavy jsou tři a díky nim poznáváme další a další postavy, které jsou jen zkratkovitě načrtnuty. Spousta otázek tedy je nezodpovězena. Celkově knihu hodnotí jako čtivou, ale myslí si, že slibuje více, než může splnit.

Jiří Lojín (2013) publikoval svou recenzi na portálu vasiliteratura.cz. Zaměřil se na téma poválečného odsunu Němců, a v tom autorčin odlišný způsob chválí. *„Nesnaží se děj hrotit popisem zvrstev páchaných mstícím se českým obyvatelstvem. Letmo se sice o takových pověstech zmiňuje, mnohem důležitější jsou však pro ni události, formující osud jejich hrdinek.“* Začátek knihy Lojín hodnotí jako nevýrazný, zdlouhavý a místy zbytečný. Oceňuje obratnost, s jakou se autorka vyhnula pasážím, které jsou opakované (vyhnání Němců, život v totalitě).

3.2 HOTÝLEK

Román vyšel v roce 2015 v nakladatelství Host. Název Hotýlek nás přivádí k hlavní budově celého románu. Celý román se totiž točí kolem rodinného hotýlku, který se postupně dědí. Svět je také takovým hotelem pro nás všechny. Tak jako v hotelu se musíme řídit jednotlivými pravidly, tak i v našem životě bychom se určitými pravidly měli řídit. Dodržování pravidel nám bohužel nezaručí, že náš život bude šťastný a úspěšný. Do života každého z nás vstupují náhody a jednou velkou náhodou začíná Hotýlek – zastřelením Václavova otce.

Na obálce knihy je miniatura hotelu. Jedno okno svítí červeně, myslíme si, že toto okno značí, že ne všechny pokoje jsou pro slušné hosty. Hotel má i své pokoje lásky a návštěvníci si platí za diskrétnost.

3.2.1 Dějová linie

Děj se odehrává během takřka celého dvacátého století v prostředí zapadlého hotýlku, kam chodí hosté se svými milenkami. Román je z doby, kdy byla nejprve naše republika okupována nacistickým Německem, poté ovládána komunisty. Nikdo si v této době svobody neužil. Přesto se všichni snažili si v těchto podmínkách zachovat lidskou důstojnost a žít tak nějak normálně.

Název napovídá, že se vše bude točit kolem hotelu. Je to malý rodinný podnik, který vydělává spíše než za prosté ubytování návštěvníků za diskrétnost a pokoje lásky. Chodí si zde užívat zámožní lidé se svými milenkami. Je překvapením, že žádný režim tuto nelegální činnost nikdy nezlikvidoval, a to možná proto, že i někteří mocní mají na diskrétnosti svůj zájem.

Knihla začíná vypálením Lidic, a také smrtí otce hlavní postavy. Hlavní postavou je Václav Mánes. Ten si pro své zrození vybral velmi špatnou dobu, protože jeho otce zabijí Němci, když vyběhne z domu, aby přivolal pomoc rodící manželce při zákazu vycházení. A tak začíná jeho životopis v knize.

Od malička žije Václav jen s matkou Štěpánkou ve dvojdomku. Štěpánka má finanční oporu ve svém tchánovi – otci zesnulého manžela – Leopoldu Mánesovi, který vlastní hotýlek na okraji vesnice. Štěpánka dělala ve fabrice, kde se později setkala s Františkem, jejím vedoucím. Jednoho dne je dědeček Leopold přistihl v ložnici a trval na tom, že se musí vzít. A tak byla svatba. Bydleli společně ve dvojdomku, jehož druhou polovinu

obývala rodina s osmi dětmi. Otec dětí Bedřich občas chodil za Štěpánkou, bohužel je jednou přistihl František. Tuto událost psychicky neunesl a oběsil se v ložnici. Prvním, kdo jej našel, byl Václav – Štěpánčin syn, který od té doby trpěl děsivými sny. Štěpánka se stala dvojnásobnou vdovou.

V této době ovdověl i Bedřich – soused z dvojdomku. Štěpánka mu tedy pomáhala s jeho početnou rodinou a s domácností. Za nedlouho spojili byty a začali spolu žít.

Na Václava si dělala zálsuk jeho nevlastní sestra Jindra. Nešťastně se do něj zamilovala, ale on o ničem nevěděl a vybral si její spolužačku Renatu. Tu opustil přesně v den svých narozenin, když se na první pohled zamiloval do Lucie (nevlastní dcery jeho tety). A začal plánovat jinou svatbu.

Část knihy je věnována Marcelce, kladné postavě, která je na druhou stranu i postavou zápornou. Každý čtenář si o ní udělá svůj obrázek. V hotýlku pracuje a pracuje opravdu velmi dobře. Leopold si ji cení nejvíc za její diskretnost, ale bohužel si přivydělává prostitucí. V hotýlku našla své zákazníky, kteří pravidelně navštěvují její ložnici za úplatky. Jednou jí zaplatí Václavův nevlastní bratr Oldřich, aby Václava zasvětila do sexuálního života. A tak Václav před rozchodem s Renatou zažije jednu noc s Marcelkou.

Tato jediná noc nezůstala bez následku. Marcelka otěhotněla a věděla přesně, že Václav je otcem. Třem svým klientům řekla, že dítě je jejich, a že jako otcové musí finančně přispívat. Všechny opravdu přesvědčila a oni si mysleli, že dítě bude jejich. Každý měl doma manželku a své děti, tak nechtěli, ať se o tom ví, tak jen posílali peníze. Když byl syn starší, jeden z otců zjistil (podle synovy podoby na Václava), že není otcem a že všechny ty roky přispívá zbytečně. Pod vlivem velkého hněvu Marcelku následně udusil. Za tuto vraždu byl uvězněn shodou nešťastných náhod nevlastní bratr Václava Oldřich.

Václav byl s Lucií bezmezně šťastný – dokud Lucie neporodila. Zbláznila se, nechtěla se starat o jejich dítě a jen koukala do zdi. Václav jí nadále dával veškerou lásku, aby se Lucie dala do pořádku. Když otěhotněla podruhé, zdálo se, že bude všechno mezi nimi jako dřív, ale po druhém porodu to bylo ještě horší. Lucie musela do péče odborníků – do psychiatrické léčebny, odkud se už nedostala.

O nemanželském dítěti s Marcelkou Václav věděl. A byl si tím jist, jelikož syn zdědil jeho podobu. Marcelku nechal dále pobývat ve zděděném hotýlku, který už patřil jemu. Lucii navštěvoval každý týden, i když tušil, že šance na její uzdravení je mizivá. Do hotýlku se k němu přistěhovala nevlastní sestra Jindra, aby mu pomohla s dětmi a celým hotelem.

Jejich vztah přerostl v zamilovanost a Jindra Václavovi za čas porodila holčičku. V hotýlku spolu po smrti Marcelky vychovávali čtyři děti.

Knih končí spokojeným stárnutím Václava, který přenechal hotýlek jednomu synu. Začal si doma opravovat auta, ale dílnu také přenechává synovi a odchází do důchodu.

3.2.2 Rodinné vazby zobrazené v díle

Hlavní postavou je muž Václav. Václav byl vytvořen jako typická postava člověka formovaná socialismem (nebo spíše deformována). Václav je komplikovaná osobnost, jelikož je v knize popsán jako člověk bez vlastností. Nic ho nerozhodí, je schopný přizpůsobit se každé situaci. Nikdy nechce vyčnívat z davu a skoro nikdy neřekne svůj názor a vždy s každým souhlasí. Vždycky se v každé době dokáže zorientovat tak, aby život byl pohodlný pro něj. Tím však mnoha lidem kolem sebe ubližuje. Jediné, co ho zajímá, jsou auta, garáž a běh. Nějak si žádné dění kolem sebe neuvědomuje a všechno podle něj k němu jen tak „připluje“.

Václav vyrůstá dlouhou dobu bez otce. Jeho otec je zabit přesně v den jeho narozenin. Nemá rád své narozeniny, protože mu vzaly otce. Svého otce nikdy nepoznal a v románu otce hledá. Vystřídají se u něj dva muži, kteří by mohli zaujmout toto důstojné a vzácné postavení. Jako prvního si jeho matka Štěpánka dovede domů svého vedoucího Frantu. František je hodný, ale jen na Štěpánku. S Václavem nenachází vztah, ani žádné společná témata či zájmy. Chce Štěpánku jen pro sebe. Často Václava bije, ten se před ním schovává a raději tráví čas mimo domov. Po Františkovi mu zbydou jen noční můry a děsy, jelikož ho najde oběšeného v ložnici. Z těchto stavů ho dostává psycholog a hlavně běh, ve kterém objeví vášeň.

„František Cahlík si na chlapci vylíval vztek na to, že mu milovaná žena nedává tolik lásky, kolik by chtěl. Čím víc se Štěpánka syna zastávala, tím silněji do něj František tloukl, a tím víc se k sobě syn s matkou přimknuli.“ (Mornštajnová, 2015, 26)

„Štěpánka se ze začátku o vztah syna a přítele nestará, později ale přichází na to, že toto soužití není šťastné. František nosil Štěpánce květiny a dárky, ale Štěpánka věděla, že Vašík není spokojený a nikdy ani nebude. Její přítel na něj pořád jen řval. Nefungoval ani vztah Štěpánky a Františka, proto ho podváděla, proto se oběsil.“

„Netvrď mi, že jsi nic netušil.“ Manželčin hlas zněl chladně a lhostejně. „Musel sis všimnout, že nám to nefunguje.“

„Ale Štěpánko.“

„Ale Štěpánko... Ale Štěpánko... Umíš říct něco jiného?“

František mlčel.“ (Mornštajnová, 2015, 32)

...

„Za dveřmi ložnice ležela převrácená modrá polstrovaná židle. Křišťálový lustr, na který byla Štěpánka tolik hrdá, chyběl a na skobě byl přivázaný provaz, z něhož viselo něco velkého. V úrovni Václavových očí se houपालy nohy v modrých ponožkách. Poslední, co si chlapec uvědomil, než se nahlas rozječel, byla louže na koberci a palec trčící z děravé ponožky.“ (Mornštajnová, 2015, 34)

Ve Václavově životě se po Františkově smrti objevuje Bedřich – další adept na roli otce. Václav v něm nalézá oporu a pochopení, i když si někdy Václav přijde v rodině nadbytečný. Přece jen má Bedřich osm dětí, zdá se, že Bedřicha má rád. Chodí spolu do dílny opravovat auta a tráví spolu hodně času.

Matka Štěpánka má sympatický vztah k životu, dokázala si odříct to, co musela. Na rozdíl od svého syna se umí obětovat.

Dědeček Leopold řadu let vlastní rodinný hotýlek. Po roce 1948 mu však byl zabaven, naštěstí mu bylo umožněno, aby v něm dělal alespoň správce. Pro vnuka Vašíka by udělal cokoli, a aby rodině přilepšil, stane se z hotýlku jakýsi hotýlek pro záletníky. Vše, co se odehrává za zavřenými dveřmi pokojů, se děje diskrétně. Leopold sní o tom, že jednou převezme vedení hotelu právě Václav. Ten ale obchodní talent a nadšení do podnikání nezdedil. Zajímá ho jen běh a kutilství v autodílně. Zdá se, že hotýlek nakonec Leopold nemá komu přenechat. Václav se ale vše naučí a díky tomu, že dědečka uznává, snaží se o co možná nejlepší chod hotelu, což dělá pro svého dědečka. Nakonec tedy i přesto, že nemá obchodní talent a nedokáže s hosty komunikovat, hotýlek vzkvétá.

„Děda Leopold Mánes rád tvrdil, že je hoteliér. Ve skutečnosti mu patřil bývalý zájezdní hostinec, příhodně umístěný za městem. V patře hostince Leopold Mánes zařídil pět útulných pokojků, které více než náhodní cestující využívali záletní manželé, nevěrné manželky a nesezdané páry. Lásku a touhu nezadusí ani těžké časy války a dědovi Leopoldovi, proslulému diskrétností a skvělou kuchyní, v níž vládla babička Majka, se podařilo hostinec udržet.“ (Mornštajnová, 2015, 16)

Zajímavý je vztah Václava s jeho manželkou Lucií, poté i s Jindrou. Do Lucie se zamiloval na první pohled, byli spolu nesmírně šťastní, dokud Lucie neonemocněla a nezůstala v léčebně. I tak za ní Václav pořád jezdil, nerozvedl se s ní a pořád ji vnímal

jako svou manželku a matku svých dětí. A zůstal by nejspíš sám, kdyby se neobjevila jeho nevlastní sestra Jindra.

„Uklidnila se až po injekci a i Václav pochopil, že jeho žena doma zůstat nemůže. Lucie znavená marným bojem a uklidňujícími léky usnula oblečená na manželské posteli. Václav se položil vedle ní, díval se do spícího napuchlého obličeje, ale protože svoji ženu stále miloval, viděl ji pořád stejně krásnou, jako byla onoho dne, kdy se setkali poprvé. Byl však jediný. Ve skutečnosti Luciinu krásu připomínaly jen vlasy, ale i ty dávno ztratily svůj lesk. Ze štíhlé pružné dívenky se během měsíců v léčebně stala odulá a vyhaslá troska.“ (Mornštajnová, 2015, 178-179)

...

„Václav už věděl, co to znamená, pochopil, že věřit v Luciino uzdravení by bylo stejně jako věřit v zázrak, ale přesto za svoji kdysi krásnou ženou jezdil dál. S uplývajícími dny, týdny, měsíci a roky se obraz šťastné Lucie plné života v jeho rozostřoval a lásku vystřídal soucit a pocit povinnosti. Pravidelné návštěvy léčebny se staly součástí jeho života stejně jako ranní otužování, běh a zdravá strava a odměňovaly Václava přesvědčením, že je dobrý člověk.“ (Mornštajnová, 2015, 196-197)

Jindra byla do Václava zamilovaná asi od chvíle, kdy se k nim přistěhoval. Z Václavovi strany to byl spíše kamarádský/sourozenecký vztah. Nikdy nepřemýšlel nad tím, že by jeho přátelský vztah s Jindrou měl přerůst v něco vážnějšího. Byla to jeho nevlastní sestra. Takže všechny náznaky, kterými mu Jindra dávala najevo, že ho miluje, nechápal. Jindra byla smutná. Když ale po dlouhé době přišla a řekla mu všechno narovinu, začal Václav o jejich vztahu uvažovat. Ze začátku mu šlo především o to, že se má kdo postarat o děti a spolu s ním i o hotel. Ale v podstatě se nehádali, žili spolu šťastně, rozuměli si, a tak spolu i dožili.

„Máte moc velké štěstí, že ji máte,“

Václav věděl, že je to pravda. Vlastně to věděl už dlouhá léta. Ale až teď přišel na to, co je ta jedna věc, kterou ještě v životě musí udělat. Musí to Jindře říct.

Druhého dne ráno se Václav probudil několik minut před sedmou. Vzpomněl si, že je neděle a přiletí Jindra, a v duchu se usmál. Naleští auto a pojedí jí naproti na letiště. Pak si uvědomil, že tou dobou chodívá za Lucií, a řekl si, že pro jednou se nic nestane, když návštěvu odloží na příští týden,

Vstal, udělal pár cviků a naposled v životě prošel dveřmi na zahradu.“ (Mornštajnová, 2015, 310 – 311)

Václav Mánes z počátku mohl připadat čtenáři jako flegmatický a trochu nevšímavý kluk. Později se z něj vyvine osoba, která chce proplout životem, nedělat si žádné nepříjemnosti a být se všemi za dobře. I přes to, že bude muset lhát, i přes to, že zradí svou čest. Pochopitelně se chceme ptát po Václavově povaze: jak to zvládá, co ho takříkajíc drží nad vodou, jak se mu ten kříž nese – ale odpovědí se příliš nedostává. Václav je ambivalentní postava. Ne proto, že by byl takto v románu systematicky utvářen, ale z toho důvodu, že je zobrazován jen jako „trpitel“ příběhu; spíše než jako opravdová bytost funguje jako věšák, na který se jednotlivé pohromy navěšují. Pokud mělo být záměrem ukázat typ člověka, který podstatnou část života strávil v nesvobodě a vše se mu jen jaksi přihodí, je škoda, že se blíže a podrobněji nedostáváme k psychologii hrdiny, k jeho motivacím, hodnotám a „víře“. To, že Václav někdy prohraje, někdy selhává, někdy naopak téměř překvapuje svou oddaností (k psychicky nemocné Lucii a kondičnímu běhu), že ve stáří dospěje k určitému smíření, ho sice prezentuje poněkud věrohodněji, ale působivější by snad mohlo být, kdybychom to vše nesledovali převážně zvenčí a v tak rychlém sledu. Vedlejší postavy samozřejmě takovou expozici, a tudíž ani nároky na komplexnost nemají, a přesto u mnoha z nich, a zvláště u žen (Štěpánka, Marcela, Jindra), v náznaku zažíváme mnohem zajímavější osobnostní vývoj.

I když je hlavní postavou muž, ženy jsou ty, které hýbou celým románem. Nederou se do popředí za každou cenu, ale rozhodují, kam se život muže bude dál ubírat. A na to nemusí vynaložit ani příliš velkou energii. Muži jsou v otázce vztahu spíše pasivní, lhostejní a nerozhodní. Výjimku tvoří jen Václavova láska k Lucii. Ta je silná, je z mužovy strany a věříme jí.

Text celkově plyne klidně, i ve chvílích, kdy se odehrává drama, zůstává tón klidný, nevzrušený. Přímé řeči je málo. Přímou řeč Mornštajnová používá spíše jen v místech, kde není vyhnutí. Celý příběh je prolínán jak láskou, silou manželského vztahu, vinou, odpuštěním, ale také nenávisť a pomstou.

3.2.3 Literárněkritická recepce textu

Marek Lollok (2015) z iLiteratura.cz tvrdí, že Mornštajnové nelze upřít mimořádnou schopnost vyprávět. *„Nezřídka zaznívajících teze, že v polymorfním a polyfonickém světě se dnes už takřka vyprávět nedá, že velké příběhy jsou passé a zbývá jen zrcadlit mikrosituace, které nám snad, popíšeme-li jich dostatek, něco vyjeví, se jí opravdu netýkají. Autorka ve své ambici malovat velká plátna nezklame; umí sklenout*

příběh, držet jeho těžiště i uzavírat odbočky, má smysl pro ironii; otázky však vzbuzuje lehkost, s jakou to dělá.“ Román je velký pro svou komplexnost, s jakou je schopen postihnout určitý jev, nikoli pro svůj záběr.

Dále si Lollok myslí, že jisté situace, myšlenky a postavy by si zasloužily hlubší poznání a prozkoumávání. Čtenář by se poté sám sobě nedivil, že lehce proplétá osudy.

Petr Kovář (2015) uvádí: *„Mornštajnová píše věcně a s nadhledem, dokáže vystihnout dobovou atmosféru bez laciných klišé a posměchu, příběh má spád (včetně náznaku detektivní zápletky), jednající postavy jsou životné a jejich motivace pochopitelné.“* Problém vidí v absenci soucitu s postavami. Má pocit, že všechny jejich prohry, trapasy a špatné osudy autorku spíše těší – že má zase o čem psát. Vypravěčka si udržuje nad milostnými peripetemi povznesenost, připomíná tak kněžího, který se neustále zabývá lidskými hříchy.

Text dle Jiřího Lojína (2015) plyne klidně, a to také ve chvílích, kdy se odehrává drama, tón je nevzrušený. Soustředí se také na přímou řeč, které je málo a objevuje se jen ve chvílích, kdy tomu není vyhnutí. Přestože je v románu hodně děje, působí román poněkud fádně. Mornštajnová se drží reality a přímé časové linie. Vše, co ve svých románech popisuje, se mohlo stát.

3.3 HANA

Třetí knihou Aleny Mornštajnové je Hana. V roce 2017 ji vydalo nakladatelství Host. V dějové lince vystupují tři generace, tři ženy.

Název knihy je jméno Hana. Odkazuje tedy na jednu postavu – židovku Hanu. Na obálce knihy je žlutkový věneček, který symbolizuje tyfovou epidemii ve Valašském Meziříčí v 50. letech. Věneček je na pruhovaném pozadí, které odkazuje na mundúr vězňů z koncentračního tábora. Okolo věnečku jsou čtyři prohlášení: Maminka má narozeniny, Ironie osudu, Rozhlas hlásí smrt, A co budu dělat já? Pokud přečteme první písmena prohlášení po směru hodinových ručiček, dají nám dohromady jméno Mira, která je další hlavní postavou.

3.3.1 Dějová linie

Román zachycuje zhruba 30. až 60. léta 20. století. Odehrává se ve Valašském Meziříčí, postupně se objevuje také Osvětim a Terezín. Hana se tématem zařadila k prózám ztvárňujícím osudy židovství v období 2. světové války. Podobné téma zpracovali také Jan Otčenášek, Arnošt Lustig, Ladislav Fuks nebo Josef Škvorecký...

Román začíná v roce 1954, kdy má Mira 9 let. Rodina slavila matčiny narozeniny a ona musela za trest odejít od rodinného stolu a neměla tak možnost ochutnat zákusek z místní cukrárny – žlutkový věneček. V tu chvíli netušila, že vlastně měla štěstí, protože věnečky byly nakažené tyfem. Celou rodinu postihla velká tragédie. Její rodiče a dva sourozenci na následky požití zákusku zemřeli a Mira zůstává sirotkem. Chvíli bydlí u mamčininy nejlepší kamarádky paní Horáčkové. Později se jí ujímá její teta, matčina sestra, Hana. Ta jediná tyfus přežila a vyléčila se. Mira shledává tetu jako divnou a nemluvnou. Hana neprojevuje žádné city, je apatická vůči ní i svému okolí. Pořádně se o Miru ani neumí postarat. Mira si najde přítele, do kterého se zamiluje a otěhotní s ním. Rokem 1954-1963 nás provází vypravěčka Mira.

Roky 1933-1945 vypráví také Mira. Popisuje dospívání Hany (tety) a Rosy (matky). Mira popisuje svou babičku a dědečka, maminku a zemřelého tatínka. Zmiňuje politickou situaci, postavení Židů, postupné ubírání práv. Matka Hany a Rosy přemýšlí o emigraci do Anglie, jenomže Hana je v té době zamilovaná do vojáka Jaroslava Horáčka. Ten jí slibuje, že si ji vezme, a že se o vše postará. Aby mohli emigrovat, má Hana za úkol poslat jeden dopis s matčinými údaji pasu. Zaslání dopisu však schválně zdržuje, aby mohla zůstat

u svého milého. Pak už nastupuje rok 1939, kdy začíná válka. Jelikož rodina byla původem židovská, jsou deportováni do koncentračního tábora. Rosu (matku Miry) její matka schovává u svých příbuzných a do tábora odjíždí Hana, její matka a prarodiče.

Hana je vypravěčkou části (1942-1945), která začíná transportem do Terezína. V Terezíně se rozdělí, matka jede s prarodiči do Osvětimi a Hana zůstává sama. V táboře se učí žít v těžkých podmínkách. Nachází zde spřízněnou duši, kamarádku, se kterou si rozumí a vzájemně si pomáhají. Zde se také zamiluje a otěhotní. Musela absolvovat nařízený potrat, při němž byla donucena vyzradit jméno otce dítěte, kterého poté zabili. Následně odjíždí do tábora v Osvětimi. Tam jí přidělí práci, ve které vyniká a tím nastavuje vysokou laťku ostatním vězňům, za což ji všichni nenávidí. Nakazí se tyfem a rozhodne se skočit na plot do elektrických drátů. Je poslána na marodku, která se uzamkne, a chtějí ji tam nechat zemřít. Nezúčastní se proto pochodu smrti, najdou ji vojáci a zachrání. Všechny strasti přežívá a vrací se domů. Za svůj zubožený vzhled je okolím odsuzována. Není pochopena společností, stáhne se do sebe. Všechno, co prožila, ji poznamenalo a není schopna žít ve společnosti jako řádový občan. Je pronásledována vším zlem, co ji postihlo. Hana nemá žádný smysl života, dokud se nemusí ujmout Miry.

Poslední kapitola nás zase uvádí do přítomnosti, kdy Hana učí Miru ručním pracím – pletení. Mira je těhotná a Hana je šťastná. Těší se na miminko, kvůli kterému dostala chuť do života.

3.3.2 Rodinné vazby zobrazené v díle

Všechny tři hlavní postavy jsou silné ženské osobnosti, které musí čelit krutým událostem, a také osobním neštěstím. Elsa je matkou Hany a Rosy a babičkou Miry. Pochází z tradiční židovské rodiny. Její rodina už poté tak ortodoxní není, její manžel se zřekl židovství úplně. Elsa, jako každá jiná žena, se stará o chod domácnosti a vychovává jejich dvě dcery. Po smrti manžela se musí starat o chod jeho papírnictví a uživit zbytek rodiny. Přibírá tak k roli ženské také roli mužskou živitelskou. Elsa se po smrti manžela trochu změní. Už není tak naivní, nejistá, neznalá a bezradná. Mění se v ráznou, samostatnou, předvídatelnou a odhodlanou ženu. Obětavost a snaha pomáhat druhým jí zůstala. Pro své dvě dcery by udělala cokoliv.

Elsinu statečnost vidíme v poskytování útočiště jiným Židům. Staví do nebezpečí sebe, své dcery i rodiče. Klíčové rozhodnutí přichází, když se musí rozhodnout, kterou z dcer ukryje u přítelkyně Karáskové před transportem do Terezína. Dává přednost mladší

dceři Rose. Hana jí to má za zlé. Rose chce dát šanci proto, že je od narození slabá a drobná. Sama si to vyčítala kvůli komplikacím v těhotenství. Celoživotně pak měla o ní větší starost.

„Plakala, protože právě opustila svoji dceru a nevěděla, jestli ji ještě někdy uvidí. Plakala, protože jí rodiče vyčítali, že jim o svém úmyslu neřekla a nenechala je ani, aby se s Rosou rozloučili. Nechtěli pochopit, že Elsa neměla na vybranou, protože loučení by se proměnilo v srdceryvnou scénu, a Rosa by určitě odmítla vyjít z bytu.

Plakala, protože z Hanina pohledu a zaraženého mlčení pochopila, že jí starší dcera má za zlé, že znovu dala přednost Rose.

„Haničko,“ řekla a pohladila dceru po ruce, „byla bych moc ráda, kdybys tady mohla zůstat i ty, ale nenašla jsem nikoho, kdo by tě schoval.“ Povzdechla si. „Urbánkovi mají malé děti – a i tak toho pro nás udělali už hodně. Byla jsem i za tou tvoji kamarádkou, Ivankou Zítkovou, ale říkala, že bude chovat...“

„Maminko!“ Hana se posadila vedle otevřeného kufru. „Já tady přece nechci zůstat.“ A už vůbec bych nezůstala u Ivany, chtěla dodat, ale včas se zarazila. Cožpak maminka netuší, že Ivana se teď jmenuje Horáčková? Jak by se mohla schovávat v rodině muže, který ji odmítl?“ (Mornštajnová, 2018, 215)

Elsa umírá i se svými rodiči krátce po deportaci do Osvětimi. Nezažije tak svou vnučku Miru, která se narodila uchráněné dceři Rose. Mira se narodila těsně po skončení druhé světové války. Má spokojené dětství, až do doby, kdy přišla tyfová epidemie v 50. letech. Tato epidemie měla za následek smrt obou jejích rodičů a dvou sourozenců. V jednom okamžiku ztratí celou svou rodinu a musí vyrůstat se svou tetou Hanou, kterou nemá ráda a nechápe ji. Mira trpí nedostatkem lásky z její strany.

„Já jsem se tety Hany bála. Seděla na židli jako černá můra a jenom zírala. Nikdy si na sebe neoblékla nic barevného. Přes černé šaty s dlouhými rukávy nosila v zimě i v létě černý svetr s kapsami, na nohou černé punčochy a kotníkové šněrovací boty. Nikdy jsem ji neviděla bez šátku, což jsem docela chápala, protože i když ještě nemohla být tak stará, všimla jsem si, že jí zpod šátku čouhají bílé vlasy.

„Proč si ten svetr někdy nesundá?“ ptala jsem se maminky.

„Všimla sis, jak je hubená,“ řekla mi. „A hubení lidé bývají zimomřiví.“

„Kdyby jedla, jak se má, tak by tak hubená nebyla. Jenom ujídá chleba, co nosí po kapsách, proč si raději nevezme něco pořádného?“ Nebo dospělí můžou drobit všude, kudy chodí, a děti ne?“ (Mornštajnová, 2018, 20)

Zlom vztahu Miry a Hany nastává v den narozenin Miry. Hana na narozeniny zapomene a Mira utíká ke Karáskovým, kde zůstane přes noc. Ráno si uvědomí, co udělala a vrací se s omluvou k Haně. Také ona mnohé pochopila. Obě se spolu nějak naučí žít, začnou se více chápat a tolerovat.

„Strachy jsem nemohla usnout a při rozednění jsem vyletěla z domu jako střela a utíkala ranními opuštěnými ulicemi domů. Tak trochu jsem doufala, že si teta Hana mojí nepřítomnosti ani nevšimla. Najednou se mi moje chování zdálo dětinské a pošetilé.

Teta Hana nespala. Dokonce se ani nepřevlékla do noční košile. Seděla za kuchyňským stolem, a i když neřekla ani slovo, věděla jsem, že na mě čekala. A že se o mě bála.

Klekla jsem si před ni, objala ji kolem hubeného pasu a rozbřečela jsem se. „Promiň, prosím tě, promiň mi to.“ Opřela jsem si čelo o kostnatou nohu v černé sukni a celá jsem se otřásla vzlyky.

Teta neřekla vůbec nic. Pak zvedla ruku a pohladila mě po hlavě.

Znala jsem její děs z doteků a věděla jsem, že je to nejvyšší projev přízně, jakého se mi od ní může dostat. Toho rána po svých třináctých narozeninách jsem pochopila, že mě přece jenom má někdo rád.“ (Mornštajnová, 2018, 89)

Hana je poslední hrdinkou. Klade si vinu za všechna rodinná neštěstí, viní se ze smrti matky. Hana měla za úkol poslat dopis, který měl znamenat odjezd do zahraničí a záchranu. Ten bohužel neodeslala, protože chtěla v Meziříčí zůstat. Kvůli tomu se i s matkou dostává do koncentračního tábora, ve kterém pak matka umírá. V Osvětimi způsobí další smrt, vyslovením jména otce svého dítěte při vyvolaném potratu. Ten je pak zabit. To, co zažívala v koncentračních táborech, ji mění k nepoznání. Prochází velkou proměnou, jak psychickou, tak fyzickou. Tato proměna ji poznamenává až do konce života. Dříve bývala krásná, chytrá, svědomitá, pozitivní, měla velké hnědé oči a husté dlouhé vlasy. Po hrůzách, které se na ní podepsaly, se vrací jako bezzubá, až moc hubená, s bílými vlasy. Po návratu domů jí hodně pomáhá a stará se o ni sestra Rosa. Z vděčnosti jí Hana k narozeninám kupuje pro celou rodinu zákusky. Právě tyto Haniny věnečky způsobí další tragédii. Sama tyfem onemocní, ale přežije díky protilátkám, které získala v koncentračním táboře.

„Tehdy, v únoru padesátého čtvrtého roku, kdy zima končila, jsem z toho, jak Rosa o svých třicátých narozeninách pořád mluvila, pochopila, že jsou pro ni důležité. A že bych

jedinému člověku, kterému na mně záleží, měla ukázat, že mně záleží na něm. Ani jsem si to neuvědomovala, ale po dlouhé době jsem zase byla schopná myslet dopředu a plánovat.

Z domu jsem vycházela jenom v pondělí, abych koupila chléb a pár nejnnutnějších věcí. Z bochníku jsem po návratu domů pokaždé ukrojila pár krajíců a po jednom je schovala do zásuvky u stolu, pod polštář a do kapes tlustého svetru. To byla moje jistota.

Tu sobotu, kdy se sníh pod nohama měnil v čvachtavou břečku, jsem opustila bezpečí kuchyňských stěn, minula známé pekařství i krámk s potravinami a v cukrárně pod podloubím jsem koupila krabici žloutkových věnečků. Druhého dne jsem je darovala Rose.

Žloutkové věnečky s cukrovou polevou, žloutkové věnečky, ve kterých se skrývala smrt.

Nemohla jsem Miře říct, že jsem jí zabila rodinu.

Že jsem přežila peklo jenom proto, abych dál roznášel smrt.“ (Mornštajnová, 2018, 303 – 304)

Hanu i Miru, i když jsou rozdílné, potkává tak trochu stejný osud. Přichází o celou svou rodinu. Mira následkem tyfové epidemie, Hana následkem událostí druhé světové války. Obě přežijí, a nakonec jsou obě šťastné, že mohou žít jedna vedle té druhé.

„Snažila jsem se, opravdu jsem se snažila. Snažila jsem se celých devět let. Chtěla jsem vyplavat z hlubin vzpomínek na hladinu a znovu se nadechnout. Chtěla jsem to udělat kvůli Rose, ale nešlo to. Nohy mi uvízly v bahně minulosti.

Pak měla Rosa třicáté narozeniny.

Celých devět let života po návratu do města mi splývá v bílou mlhu, ale vzpomínka na Rosiny narozeniny se nad ní tyčí jako horský štít. Ten den si pamatuju úplně jasně, a kdybych uměla malovat, dokázala bych ho namalovat minutu po minutě. Můj poslední den s Rosou.“ (Mornštajnová, 2018, 281)

...

„V tom okamžiku Mira začala něco vykřikovat, Karásek zvedl hlas tak, jak jsem ho ještě nikdy neslyšela, a Rosa smířlivě opakovala, že má narozeniny. Mira odstrčila židli a utekla. Cítila jsem se divně, jako kdybych za to mohla já. Trochu jsem se přikrčila, opatrně jsem vzala zákusek do prstů, stiskla ho bezzubými dásněmi a v prstech se mi rozlila sladká vanilková chuť. Snědla jsem věneček celý, stejně jako Rosa, Karel Karásek, ta malá, jejíž jméno jsem si nedokázala pořád vybavit, a nejmladší Ota.

Do týdne jsme všichni onemocněli tyfem, a přežila jsem jenom já, Podle doktorů jsem nezemřela jen díky tomu, že už jsem jednou tyfus prodělala.“ (Mornštajnová, 2018, 282)

Paní Karásková představuje klíčovou roli. Je obětavá, Else pomáhá při zvykání si na poměry v Meziříčí. Po smrti jejího manžela jí pomáhá v nastalé situaci, a také s chodem papírnictví. Rosa bydlela u paní Karáskové a pomáhala jí s ukrytím před nacisty. Její syn Karel, který s ní bydlí celý život, působí nesamostatně, nedospěle, váhavě a uzavřeně. Celý svůj volný čas věnuje práci v hodinářství. S ukrytím Rosy u nich doma nesouhlasí. Nakonec si k ní však cestu najde a narodí se jim dcera Mira.

Další mužskou postavou je Jaroslav Horáček. Je sebestředný, sobecký, vypočítavý, nerozhodný, zbabělý a sebelítostivý. Buduje kariéru v armádě a podřizuje tomu všechna svá rozhodnutí. Sahrává velkou roli v životě Hany. To právě kvůli němu chtěla zůstat Hana v Meziříčí. Chtěl ji, protože byl motivován lepším postavením a větším věnem. Dal jí přednost před Ivanou. Toto své rozhodnutí ale změnil v okamžiku, kdy se postavení Židů ve společnosti mění a vztah s Hanou by mohl ohrozit jeho kariéru. Rozhodne se tedy pro Ivanu. K Haně ale není upřímný a své rozhodnutí jí tají. Hana je však zamilovaná, počítá a plánuje společnou budoucnost se svým Jaroslavem. Právě ona zapříčinila to, že do Anglie rodina neemigruje.

Mornštajnová do románu zařazuje humor, napětí, moudrost. Román obsahuje části, kterým se člověk zasměje, ale taky části, u kterých člověk může uronit slzu. Dokáže nás přimět zamyslet se – jak nad životy hlavních i vedlejších postav, tak v závěru nad životem svým. Používá krásný jazyk a vytríbený styl. Umí velmi rychle vtáhnout do děje. V románu se neustále něco děje, jedna událost střídá druhou.

Spisovatelka chce upozornit pohromou (a ne jednou). Když už, tak už. Jako kdyby v nás chtěla vzbudit emoce tím, že vytvoří pohromu – umře více lidí, koncentrační tábor... Nutí nás přemýšlet nad tím, co všechno se může stát člověku, do kterého bychom to na začátku příběhu vůbec neřekli. Chce, abychom hledali spravedlnost a zamýšleli se nad osudy jednotlivých postav. Ukazuje tlak vnějších okolností, někdy spojených s náhodami.

3.3.3 Literárněkritická recepce textu

Jiří Trávniček (2017) píše, že Mornštajnová umí velmi dobře vyprávět. V této recenzi Trávniček srovnává Hanu a Slepou mapu. Tvrdí, že Hana působí sytěji, precizněji

a svobodněji. Hana působí jako vnitřní vyzrcadlování. Všichni si žijí své osudy, které velké dějiny ještě více ovlivňují. Mornštajnová skvěle distribuuje náznaky a doslovnost, popisy, pocity, faktografičnost a nedořečenost, neosobnost a něhu.

O jazyku Trávníček (2017) píše jako o usazeném. Je vidět, že knihu psal zralý člověk. Spisovatelka ví, kolik slov je v kterém okamžiku potřeba, umí najít míru citlivosti. Ví, jak vyladit zvědavost se soucitem, jak velkému tématu najít lidskou optiku, jak se přes vlastní zvědavost propsat ke spodním vrstvám sebe samé.

Marek Lollok (2017) na portálu iLiteratura.cz hodnotí témata, prostředky a postupy jako takové, které se autorce osvědčily a ke kterým se ráda vrací. Stále jde o příběhy obyčejných lidí ve velkých dějinách. Chválí smysl pro spád vyprávění. V románech se pořád něco děje, událost střídá událost. Dále tvrdí: „*překotné tempo vyprávění a příliš rychlé „vypořádávání se“ s některými záležitostmi mnohdy zabraňují potřebnému ponoru. Zvolená, popřípadě dodatečně se nabízející témata tak často nejsou zcela prozkoumána.*“ Určité rezervy shledává v zobrazení psychického ustrojení postav. Výsledně Mornštajnová uspokojí své čtenáře, akorát její knihy se začínají podobat.

Dle Anny Blasiak (2020) není tato kniha jen o tom, co se stalo během druhé světové války, jaká nevyslovitelná zvěrstva byla páchána, a jak brutálně byly životy lidí roztrhány na kusy nebo z nich vytrženy. Je to také o tom, co se stalo před těmito zvěrstvy a co se stane potom. Jde o spoluvinu na těchto zločinech a o trvalou jizvu, kterou zanechali na obětech a na širší společnosti. Jizvy, o kterých Mira ještě neví, ale lidé kolem ní tyto jizvy mají. Místo toho, aby všechny zvěrstva podrobně popsala, nechá za sebe mluvit mlčení. Kniha je konstruována velmi efektivním způsobem se skvělým rytmem. V některých ohledech se příběhy Hany a Miry navzájem zrcadlí. Mira je převyprávěním Hanina příběhu s lepším koncem. Mira je dobrý konec Haniny noční můry.

Lojín (2017) na portálu vasiliteratura.cz zveřejnil recenzi, ve které píše, že Mornštajnová neklade dějové linky paralelně. Drží se striktně vždy jedné linie. Lojín hodnotí román jako výborně koncipovaný. Stavba románu čtenáře vtáhne do atmosféry rostoucího útlaku a válečných let. Pohled Mornštajnové je vyvážený, hrdinové jsou zbabělci i bezohlední lidé, zachovávající si morální hodnoty.

„*Děj románu plyne pravidelným tempem a působí klidným dojmem, i když se týká tak drastických okolností, jakými vězení v koncentračních táborech bezpochyby bylo.*“ Mornštajnová velmi dobře vystihuje traumata přeživších. Celkové vyznění románu by mohlo být depresivní, i když podle Lojína není. Autorka totiž nezapomíná

na východisko a světlý bod. Knihu hodnotí jako výjimečnou, a to dělá hlavně prostředí, události, místa, silný příběh a citlivé vyprávění. (Lojín, 2017)

Jakub Šofar (2017) říká: „*Alena Mornštajnová splnila očekávání, a pokud tento její třetí román někdo v budoucnosti nezfilmuje, tak si budu myslet, že mají producenti, dramaturgové, scenáristi či režiséři vlčí mlhu. Sám bych se chtěl prozaičky zeptat, zda je opravdu tahle rodinná historie literárním obrazem skutečného příběhu. A jak hodně je ten obraz přesný.*“

Gemma Pearson (2020) shledává prózu Mornštajnové jako jasnou a uměřenou. Plynule se pohybuje mezi časovými osami a perspektivami, což z Hany činí dojemný a pohlcující příběh o mezigeneračním utrpení. Mornštajnová se věnuje historickým detailům a do svého románu zahrnuje skutečné události. V závěru jsou čtenáři svědky toho, kolik židovských přeživších se po válce znovu začleňovalo do společnosti po nepředstavitelném psychologickém traumatu. Spisovatelka má zřetelný talent dávat moc tomu, co tam není a co není řečeno. Reflektuje nevyslovitelnou povahu samotného holocaustu a využívá Hanino mlčení jako diskurzivní nástroj, který je silný a odhalující. Hana ukazuje, jak bolest a trauma prosakují z jedné generace na druhou. Dojemný román nám připomíná, že žádná společnost není nikdy imunní vůči moru spoluviny.

3.4 TICHÉ ROKY

Tiché roky vyšly v roce 2019 v nakladatelství Host. Kniha získala ocenění v roce 2019 Kniha roku – Čtení mě baví (Absolutní vítěz + Společenský román) a Český bestseller (Česká beletrie pro dospělé).

Název Tiché roky odkazuje k celé knize, která je tak trochu o mlčení a o vztahu dcery a otce, kteří spolu nemluví, nechápou se. Dcera Bohdana je němá. Obálku knihy zdobí dva ptáčci seskládaní z papíru. Bohdanina nevlastní matka Běla často vyráběla papírové ptáčky doma na stole. Bohdanin otec neměl rád nepořádek, který dle něho při této práci vznikal, a tak Běle nadával. Bohdana naopak měla vůni papíru ráda a tvoření z něho ji bavilo. Jeden ptáček je na obálce vyroben z notového zápisu – hudba – to jediné měla Bohdana s otcem společné.

3.4.1 Dějová linie

Skrze první dějovou linii poznáváme mladou uzavřenou dívku Bohdanu. Žije spolu se svým podivínským otcem a dobrosrdečnou nevlastní matkou. Babička ji na smrtelné posteli osloví nečekaně jiným jménem. To rozpoutá Bohdaninu zvědavost a podezření, že jí otec něco tají. Bohdana touží poznat rodinné tajemství, a tak pátrá po fotkách a adresách příbuzných, kterým se rozhodne poslat dopisy.

Druhou dějovou linkou poznáváme Svatopluka. Jeho život v románu začíná raným dětstvím. Vyrůstal se svými dalšími třemi sourozenci a rodiči v jednopokojovém bytě. Vzhlížel ke svému otci. Po válce se rodině otevřela cesta k zářivým zítřkům díky horlivosti a přesvědčení, které Svatoplukův otec spatřoval a z celého srdce ctil – myšlenku komunismu. Také Svatopluk zasvětil celý svůj život komunismu a budování socialismu. Na hodinách klavíru potkává svou životní lásku Evu. Za krátkou dobu se jim narodí dcera Blanka, kterou spolu vychovávají. Zdá se, že Svatopluk má před sebou dokonalý život. Ten bohužel naruší nešťastná nehoda, po které není už nic jako předtím.

Eva pracovala v orchestru, nějaký čas také v hudební škole. Rodinu občas zanedbávala a o Blanku se stále častěji musela starat babička. Svatopluk měl s dcerou Blankou velmi dobrý vztah. Blanka po Evě zdědila hudební sluch a založila s kamarády kapelu. Každý pátek koncertovala v jednom klubu. Svatopluk jí půjčoval dodávku; byl rád, že nepije a nedělá žádnou neplechu. Jednou po koncertě ji pozval na skleničku manažer, který měl v plánu jí nabídnout místo v jiné, prestižnější kapele. Domluvila se tedy

s kamarádem, že to pro jednu odřídí on a Blanka si dá skleničku. Na neštěstí se tento střízlivý kamarád zranil. Za volant tedy musela usednout Blanka a odvézt dotyčného na pohotovost. Cestou však srazila cyklistu a po ohledání jeho těla si mysleli, že je cyklista mrtvý. Odklidili ho tedy do lesa a ujeli. Rodičům nic neřekla, až do té doby, kdy byla v pátrání dodávka, kterou její otec Svatopluk musel odvézt do servisu...

Blance za tento čin hrozilo 15 let vězení. Jediným řešením, jak uniknout trestu, bylo ukrýt se na západ. To všechno Svatopluk dokázal ze své pozice zařídit, a také to tak udělal. Až po odjezdu dcery mu začalo docházet, že už ji možná nikdy neuvidí. Nic po ní nezůstalo. Zaslala ze zahraničí pouze jednu pohlednici.

Po odjezdu Blanky a přestěhování se do nového domova, se Eva se Svatoplukem rozhodli pro další miminko. Dceru pojmenovali Bohdana – daná od Boha. Před jejím narozením měli oba strach, aby jim narozená dcera nepřipomínala Blanku, tajně si proto přáli narození syna. Nikdy si to však navzájem nepřiznali. Už v těhotenství Eva byla nemocná. Nemoc byla tak vážná, že Eva asi rok a půl po porodu umřela. Po smrti Evy se Svatopluk uzavřel do sebe a nechtěl se starat o dítě. Smrt milované manželky dával za vinu jejich dceři Bohdaně. To kvůli těhotenství Eva onemocněla.

Ve školce Bohdana nemluvila. Starala se tam o ni hodná paní učitelka Běla, se kterou se Svatopluk chtěl nechtěl musel seznámit, a nakonec si ji vzal za ženu. Nebyli však do sebe zamilovaní. Svatopluk si Bělu vzal proto, aby se měl kdo starat o Bohdanu. Běla se zamilovala spíše do Bohdany a bylo jí líto, že nemá maminku. A tak ji Běla vychovávala. Bohdana neměla moc kamarádek, tu největší měla v Běle.

Přesto všechno, jaká Bohdana byla (tichá, nemluvná), si našla kluka. Svatopluk si přítele své dcery oblíbil, a proto občas Bohdana žárlila. Měl s ním hezčí vztah než s ní. Martina si nakonec vzala a po návratu ze svatební cesty doma Bělu už nenašli. Po Bohdanině svatbě si Běla připadala bezcenná a zbytečná, a proto ze Svatoplukova života odešla. Splnila to, co chtěla, totiž starat se o Bohdanu až do její dospělosti.

Po návratu z porodnice našla Bohdana svého otce po mrtvici. Přestal mluvit a měl ochrnutou půlku těla. Bohdana v té době prostřednictvím sociálních sítí zjistila, že má sestru Blanku a pozvala ji k nim domů.

3.4.2 Rodinné vazby zobrazené v díle

Hlavní vztahová osa je dána. Jedná se o kapitoly buď nadepsané Dcera nebo Otec. Dcera Bohdana si v dospívání uvědomí, že s její rodinou něco není v pořádku.

„Původně jsem si začala psát do sešitu, abych v něm zachytila všechno, co zjistím o minulosti své rodiny. Stále jsem se nemohla zbavit myšlenky, že pokud nebudu vědět víc o letech, která předcházela mému narození, a nezjistím nic o počátku svého života, kdy s námi ještě byla maminka, bude mě kousek chybět. Budu jako nedokončená koláž, z níž se odlepilo několik dílků, a výsledný obraz nedává smysl.“ (Mornštajnová, 2019, 120)

Bohdana začne pátrat. Zeptat se nesdílného otce nepřipadá v úvahu a nevlastní matka má za úkol mlčet. A tak Bohdana rozesílá dopisy lidem, o kterých si myslí, že jsou rodina a mohli by něco vědět. Své postřehy a pocity zaznamenává do zápisníku.

Bohdana vypráví v ich – formě. Tímto stylem se do ní můžeme více vcítit, i když oproti otci dostává v knize menší prostor. Sledujeme její život od dětství až po dospělost. Můžeme si všimnout, jak ji ovlivňuje otažitost jejího otce na cestě jejím životem.

Bohdana je velmi uzavřená a samotářská dívka, která nemá příliš kamarádek. Maminka jí umřela, když byla ještě malá. Přestože bydlí s otcem pod jednou střechou, jsou si velmi vzdálení. Nenachází nic, co je spojuje. Toto si Bohdana poprvé uvědomuje, když v nemocnici navštěvuje svou umírající babičku, která ji osloví jako Blanku.

„Na nemocniční posteli leží žena. Že je to babička, vím jenom proto, že mi to řekl otec. Oči má přivřené, ale nespí. Hrudník se jí zvedá sípavým dechem a papírová kůže na ruce je zbarvená rudofialovými skvrnami. Snažím se dýchat jen mělce, protože vzduch v pokoji je nasáklý pachem moči, potu a dezinfekce. Zadívám se do pobledlého obličeje, jestli poznám ženu ze své dětské vzpomínky. Babička otevře oči a zahledí se na mě. „Blanko, Blaničko.“ Usměje se.

Jmenuju se Bohdana. Zmateně se obrátím k otci.

„Blaničko,“ zopakuje babička, ale když zavrtím hlavou, otec mi sevře paži.

Podívám se na něj.

Uhne očima.

„Blanka byla její sestra,“ řekne netrpělivě. „Už umřela.“

Vím, že lže. Prozradil mi to uhýbavý pohled a záblesk předchozí vzpomínky.“
(Mornštajnová, 2019, 10)

To Bohdaně zamotalo hlavu a donutilo ji to zamyslet se nad tím, co vlastně ví o minulosti své rodiny.

Větší prostor, než Bohdana dostává v knize její otec Svatopluk. Svatopluk vypráví v er – formě. Jeho život sledujeme od dětství až po jeho stáří. V mládí jde o věrného, zapáleného, kariérně stoupajícího komunistu. Den za dnem je nucen svůj život měnit. Po odchodu dcery Blanky a následné smrti své manželky Evy dojde ke Svatoplukově proměně. Stává se tím, kým pro Bohdanu a většinu svých blízkých nakonec je. Stává se zamlklým, skeptickým, zapšklým stárnoucím mužem.

„Z otcova pokoje se ozvala hudba. Dvořák, toho si pouštěl pokaždé, když byl rozmrzelý. Zavřel se ve svém pokoji, položil desku na gramofon a posadil se do křesla s vysokým opěradlem.

Jednou, když mi bylo osm, jsem vklouzla do pokoje za ním a posadila jsem se na koberec vedle křesla. Tóny hudby naplňovaly místnost a létaly vzduchem jako Bělini papíroví ptáčci. Zavřela jsem oči a vznášela jsem se s nimi. Najednou hudba umlkla. Otec si mě všiml, beze slova vypnul gramofon, vzal mě za ruku a odvedl do kuchyně.

„To nemůžu mít ani chvíli klid?“ vyštěkl na Bělu a postrčil mě k ní. Překvapeně se podívala nejdříve na mě a potom za odcházejícím otcem.

„Vždyť chtěla jen poslouchat,“ řekla vzdalujícím se zádům.

Ano, chtěla jsem poslouchat a taky jsem měla pocit, že hudba je něco, co máme s otcem společné, a já jsem přece potřebovala patřit do jeho světa... Ale neuměla jsem tu myšlenku vyjádřit, a tak jsem jen stála, připadala si provinile, a nevěděla jsem proč. Běla odtrhla pohled od zavřených dveří, ohladila mě po vlasech a pustila rádio.“
(Mornštajnová, 2019, 18 – 19)

Osoba Svatopluka je velmi zajímavá. Stal se z něj tvrdý a nepříjemný člověk. Proč? Proč je nám na začátku tak nepříjemný a ke konci knihy už s ním soucítíme a nevidíme všechno tak černě? Všechno má svůj důvod. I tento přísný a chladný muž má své srdce, které se ale bohužel rozbilo na milion kousků. Příčinou toho všeho je vlastně docela hloupá náhoda v podobě automobilové nehody se smrtelným následkem. Tuto nehodu způsobí jeho starší dcera Blanka. Do této doby vede normální, obvyklý život plný radostí i starostí. Zachrání dceru (pomůže jí emigrovat) za cenu obětování vlastní kariéry. Po narození druhé dcery Bohdany mu umírá jeho žena Eva. V důsledku těchto událostí, a také dalších méně závažných, se Svatopluk stává tím, kým pro Bohdanu a většinu svých blízkých je – zamlklým, zapšklým, skeptickým; zkrátka člověkem, se kterým nemůže nikdo vydržet.

„Eva zemřela druhého dne v devět hodin ráno. Svatopluk s ní nebyl, návštěvní hodiny byly jen odpoledne a mimo vyhrazený čas byl vstup do nemocnice zakázán. Svatopluk se o tom, že je vdovcem, dozvěděl z telegramu, který mu po návratu z práce podala mezi dveřmi pobledlá matka. Zůstal v domě, se kterým se ještě nesžil, s matkou, jejíž jedovatá přítomnost mu byla protivná, a s dítětem, kvůli kterému přišel o svou ženu.“ (Mornštajnová, 2019, 207)

...

„Přestože všichni už několik měsíců věděli, že Evin život se chýlí ke konci, Svatopluka ochromil smutek tak, že nedokázal vstát z postele.“ (Mornštajnová, 2019, 208)

Byla by ale škoda, kdybychom Svatopluka viděli černobíle. Jde o postavu, která vyvolává ambivalentní emoce. V jádru byl úplně jiným člověkem, než jak se prezentoval. Jeho vztah k první manželce a dceři je natolik uvěřitelný a skutečně lidský, že prvotní averze vůči Svatoplukovi byla pryč. Čtenář k němu pravděpodobně úplně nepřilne, ale začne ho vnímat v jiném světle.

Vztah Bohdany a otce se mění až poté, co Svatopluka postihne mrtvička a on částečně ochrne. Nevzdává se, cvičí, ale přesto se musí Bohdana starat o otce jako o své druhé dítě. Tady se jejich vztah zlomově mění. Ten, který Bohdanu v dětství ani nepohládl, nepromluvil na ni, žádá o pomoc. A ona se teď stará o člověka, který ji po smrti matky praštil tak, že to zanechalo trvalé následky. Není to nespravedlivé? Svatoplukova vnučka je pravděpodobně jeho hlavní motivací k boji o život.

„Ticho, které se mezi ním a Bohdanou vznášelo, se však proměnilo. Ani on už k dorozumívání s ní nepotřeboval slova. Naučil se jazyk tázavě nadzvednutého obočí, pokrčeného nosu, přivřených očí, malých úsměvů a jemných gest, který dávno před ním ovládla Běla a pak i Martin. Najednou si s dcerou rozuměl i beze slov. A Bohdana, zvyklá na život v mlčení, porozuměla jemu.“ (Mornštajnová, 2019, 294)

Běla je v životě Bohdany velmi důležitou osobou. Má ráda děti a Bohdanu vychovala. Je mírná, laskavá, milující, dobrosrdečná. Bohdana pro ni znamenala všechno.

„Přestože jsem Bělu oslovovala jménem a nikdy jsem jí neřekla maminko, byla tou nejlepší matkou, jakou jsem mohla mít. Dávala mi lásku a pocit bezpečí, byla mým štítem před otcovými špatnými náladami i okolním světem. Najednou se můj pocit bezpečí začal vytrácet. Co když otec Bělu svým chladným chováním od sebe odežene? Co když Běla bude mít dost nelítostných poznámek a života vedle muže, který vyhnal vlastní matku a neumí mít rád ani svou dceru?“ (Mornštajnová, 2019, 18)

Linka dcery a otce se pravidelně střídají. Zajímavé je, že každá kapitola začíná stejnými slovy, jako ta předchozí končí. Ich a er – forma linky krásně odlišují. Nejprve nechá autorka rozhovořit Bohdanu, pak začne její osud proplétat s minulostí tak, aby se obě dějové linky v pravý čas protnuly. Otevřeným koncem Mornštajnová neodpovídá na všechny naše otázky, ale dává prostor větší představivosti. Dává naději, že vždy je možnost začít od začátku.

V knize se krásně promítá Mornštajnové smysl pro vyprávění. Z Bohdanina vyprávění se nám Svatopluk jeví jako muž, který ji ignoruje, odstrkuje, ponižuje, nemá ji rád. Čtenáře tyto zápisky popudí proti Svatoplukovi. Ze začátku knihy nechápeme, co je to za člověka. Bohdana naznačuje, že je jiná, ale Mornštajnová nám hned neodkrývá další podrobnosti. Udržuje nás v napětí a dlouho se jí to daří. Detaily jsou v literatuře důležité a Mornštajnová je dokáže využívat k napětí, které nemusí překotně tvořit příběhem.

Tiché roky jsou románem se spoustou nedorozumění, ztrát, sobeckosti, špatných rozhodnutích, očekávání, předpokladech, komunikaci, vlastně nekomunikaci. Stejně tak jako slova dokáží zraňovat, dokáže to i mlčení. Pokud nebudeme věci sdílet, můžeme s někým žít a zároveň ho vůbec neznat. Což příkladně vidíme ve vztahu otce a dcery.

Knihy Tiché roky je jiná než předešlá díla autorky. Životy hrdinů neovlivňují velké dějinné události, ale jen náhody a jejich vlastní rozhodnutí, jejichž následky pak musí nést. Autorka výstižně a bez příkras pojmenovává skutečnost. Toto se projevuje hlavně v dějové lince otce Svatopluka. V románu Mornštajnová pracuje s psychologií postav a má promyšlený vývoj jejich charakterů. Vytvořila postavy, jejichž životní příběhy jsou uvěřitelné.

3.4.3 Literárněkritická recepce textu

Dagmar Topolová (2019) (redaktorka portálu knihydobrovky.cz) píše o románu jako o čtivém a stylisticky vydařeném. Linky, i když se střídají s minulostí a přítomností, do sebe krásně zapadají. Osobně ji zklamal konec, kde čekala větší završení příběhu, místo toho dostává čtenář prostor pro vlastní fantazii.

Marek Lollok (2019) na iliteratura.cz píše o posunu Mornštajnové. „*Oproti předchozím románům (Slepá mapa – 2013, Hotýlek – 2015, Hana – 2017), v nichž se v rámci fikce rovněž s různou ostroší exponují zejména rodinné, často velmi intimní poměry, vždy nějak směřované či přímo strhávané zásadními dějinnými událostmi*

20. století, autorka v tomto případě o něco více vychází ze samotného vnitřního ustrojení postav.“ Řada událostí a zápletek v rodině Žákových není myslitelná mimo konkrétní dějinný kontext. Historie a aktuální společensko – politické konstelace však nejsou jako hlavní nosiči a hybateli lidských osudů, ale jen jako mnoho navzájem propojených sil.

Jiří Lojín (2019) na webu vasiliteratura.cz shrnuje, že autorka znovu použila formu rodinné ságy. Zdůrazňuje účelnou koncepci románu, logiku, zapadající linky příběhu. „Alena Mornštajnová zřejmě ještě literárně dozrává, i když se zdálo, že už svou první knihou do literárního světa vstoupila jako zralá a sebevědomá osobnost. Její potenciál je ale ještě větší.“ Dále vyzdvihuje Mornštajnové pozoruhodný jazyk, který je dále vyrovnaný, klidný, vytříbený.

4 SHRNU TÍ ANALÝZY VYBRANÝCH ROMÁNŮ

Alena Mornštajnová se v analyzovaných románech zaměřuje na důležitost rodinných vazeb. Ve všech vybraných románech se soustřeďuje na rodinné generace, jednotlivé osobnosti a vztahy mezi nimi.

Jak sama autorka v rozhovoru pro periodikum Literární noviny uvádí: „Chtěla jsem zachytit, jak různý přístup mají lidé k životu. Tři ženy z jedné rodiny a každá z nich má úplně jiný životní postoj. Utkávají se s překážkami po svém. Jedna je smířlivá, druhá tvrdá, třetí ustrašená. Vlastně jsou tak trochu jako doba, v níž žijí. Když jsem přemýšlela nad knihou, musela jsem se nutně dobrat k myšlence, co člověka formuje. Nakolik naše činy ovlivňuje genetika, prostředí, výchova, doba... A protože se příběh odehrává během celého století, musela jsem pracovat s dějinnými událostmi. Ale přiznejme si upřímně, každý člověk zažívá nejen poklidné dny, ale i mnoho nečekaných zvrátů a smutných událostí a musí se s nimi prostě nějak vyrovnat. To je život.“ (Nagy, 2018)

Hlavní postavy jsou vystaveny těžkým životním situacím, které přímo ovlivňují jejich životy. Z velké části jejich životy ovlivňuje historické období, do kterého je postava zasazena, podstatné je to, jak se každá z postav dokáže s historickými zvraty vyrovnat. Do jejich životních situací je z velké části vtažena rodina. Rodinné vazby však musí být v některých případech silné natolik, aby postavy všechny tyto nelehké situace zvládly.

Největším problémem v jejich románech je dle nás komunikace – nekomunikace. Jednotlivé postavy buď spolu nedokáží mluvit (Svatopluk a Bohdana), nebo před sebou něco skrývají (Hana a Mira, Anežka a její manžel, Alžběta a Božena), nebo spolu ani mluvit nechtějí (Václav a Oldřich). Postupně ale většina rodinných vztahů vyhrává a nachází si k sobě své rodinné vazby a city. Ty vymazat nejdou.

Jako muž, manžel nebo otec nás nejvíce zklamal Svatopluk v románu Tiché roky. I když teď víme, co všechno ho v životě potkalo, jak ho doba ovlivnila a že někdy neměl na výběr a udělal věci i tak, jak by nechtěl, stejně se nám jeho chování k jeho dceři nelíbilo. V roli otce se nám líbil Bedřich (Hotýlek), který Václava vychovával jako svého. Sám měl dost svých dětí, ale Václava hned přijal a našel si s ním společné koníčky.

Největší mateřské pouto, i když nebyla biologická matka Bohdany, měla Běla (Tiché roky). V románu je to krásně popsáno. Vždy ji chápala, radila jí, pomáhala jí ... Nakonec vlastně se Svatoplukem byla jen kvůli Bohdaně, aby ji měl kdo vychovávat. Byla

pro ni oporou, a skvělou náhradou matky. Štěpánka v Hotýlku měla taky zajímavou roli. Hodně si toho vytrpěla, ale měla stále pozitivní přístup.

A co Hana? Co její rodinné vazby? Co její city? Při čtení knihy čtenář až do konce doufá, že si Hana k Míře aspoň nějaký vztah najde, že projeví svoje city. To se stane, naplní to čtenářovo očekávání a velmi ho to potěší, jelikož na to opravdu dlouho a s napětím čeká. Hanu asi nejvíce ze všech postav románů Mornštajnové ovlivnila doba, zážitky, ztráta příbuzných. Nedokázala se z těchto všech tragédií dostat. Proto ani neočekáváme nějakou velkou přeměnu na konci románu. Stačí nám, když projeví o Miru zájem, což nastalo tehdy, když na Miru čekala do rána, protože nepřišla domů a měla o ni obavu.

Román Hana je propojený rodinnými vazbami od začátku až do konce. A že jich tam není málo, stejně jako Hotýlek a Slepá mapa. Tiché roky mají na rozdíl od těchto tří románů méně hlavních postav a je tam rozvíjen jeden hlavní vztah (otce a dcery).

Román Tiché roky vypráví o tichu jedné rodiny, důležitosti komunikace, jež může zabránit nedorozuměním a způsobeným bolestem, a o rodinných tajemstvích lidí, kteří vedle sebe žijí, aniž by se skutečně znali. Myslíme si, že zde je nejvíce vykreslena psychologie postav. Zároveň zde nejvíce rodinné vazby a vztahy vážnou. Otec si nedokáže s dcerou Bohdanou (dvě hlavní postavy románu) najít společnou cestu, komunikaci, ale ani koníček, nebo něco, co by je spojovalo. Viníme z toho nejvíce otce Svatopluka. Později ale přicházíme na to, proč s dcerou nevychází a dočkáváme se i dobrého konce. Jejich cesty se spojí, udobří a vzájemně se tolerují.

Významné postavení mají ve vztahu k hrdinkám jejich mužské protějšky. Většina z žen románů navazuje v průběhu děje důvěrnější vztah. Ten však není naplněn, nebo je mu přikládána důležitost jen z jedné strany. Muži přivádí ženy k přijetí zásadních životních rozhodnutí, například k sňatku bez lásky (Alžběta, Slepá mapa), opustit rodinu (Anna, Slepá mapa), prozradit policii záměr manžela opustit zemi (Anežka, Slepá mapa), vztah jen kvůli zabezpečení (Štěpánka, Hotýlek), zaražení útěku do zahraničí a neposlání dopisu kvůli muži (Hana, Hana).

V každém románu čelí hlavní hrdinové smrti svých protějšků. Tato smrt představuje zlomový moment a okamžik, kdy si až teprve potom uvědomí důležitost dané osoby. U Anežky (Slepá mapa) se jedná o první velkou ztrátu, která zároveň představuje náraz s okolní realitou. Štěpánce (Hotýlek) umírá hned zkraje románu manžel před porodem jejich syna. Její druhý přítel spáchá sebevraždu. Svatoplukovi (Tiché roky) umírá docela mladá manželka Eva. Po smrti zjistí, jak opravdu hodně pro něj znamenala.

V románech Aleny Mornštajnové se setkáváme s pragmatickými matkami, které svou výchovou bez projevů náklonnosti silně ovlivní charakter svých dcer (matka Anežky, matka Blanky, matka Hany).

Často se objevuje motiv dopisu. Hana (Hana) vědomě schovává dopis, který obsahuje dokumenty pro vystavení pasu Rosy. Tím způsobí oddálení útěku ze země a také transport do koncentračního tábora. Alžběta (Slepá mapa) hází dopis od bratra Ctibora do kamen s tím, že si myslí, že je od Hanse. Nedozví se tedy, že se sestrou mohou utéct před válkou z Československa.

Ve všech románech sledujeme vývoj rodu v rámci určité skupiny. Například v románu Slepá mapa je sepsán život Čechů v pohraničí v době druhé světové války a období komunismu, v románu Hana je zaznamenán život židovského obyvatelstva v období druhé světové války.

ZÁVĚR

Hlavním cílem diplomové práce byla analýza vybraných románů Aleny Mornštajnové se zaměřením na rodinné vazby v dílech. V rámci analýzy děl jsou rozebírány jednotlivé detaily důležité pro vývoj děje a výběr dalších motivů, které se v textech často objevují a jsou stěžejní pro interpretaci. Pro analýzu jsme vybraly čtyři romány vydané mezi lety 2013 – 2019: Slepá mapa, Hotýlek, Hana a Tiché roky. Při analýze jsme se zaměřily na jednotlivé postavy a jejich rodinné vazby.

Příprava diplomové práce pro nás byla velkým přínosem. Díky důkladné analýze hodnotných děl Aleny Mornštajnové jsme nabyly nových poznatků. Domníváme se, že hlavní cíl práce, kterým byla analýza románů Aleny Mornštajnové a rodinných vazeb v nich, se nám podařilo naplnit. Romány Aleny Mornštajnové však nabízí řadu dalších dílčích témat, které by bylo možné prozkoumat v jiných pracích.

Na základě analýzy můžeme konstatovat, že Alena Mornštajnová je skvělou vypravěčkou a píše romány, které se zabývají generacemi rodin, rodinnými vazbami a vztahy.

V práci jsme se věnovaly i literárněkritické recepci. Můžeme říci, že většina kritik na všechny romány byla pozitivní. Převážně všichni hodnotí Mornštajnové styl psaní kladně.

Při analýzách jednotlivých próz bylo využito různých publikací, elektronických zdrojů a časopisů.

Závěrem můžeme konstatovat, že vybraná díla splňují kritéria pro analýzu rodinných vazeb. Vždy jde o generaci rodiny, která se vzájemně ovlivňuje a jejich vztahy jsou důležité.

POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE

Primární literatura

MORNŠTAJNOVÁ, Alena. *Slepá mapa*. Brno: Host, 2013. ISBN 978-80-7294-887-1.

MORNŠTAJNOVÁ, Alena. *Hotýlek*. Brno: Host, 2015. ISBN 978-80-7577-794-2.

MORNŠTAJNOVÁ, Alena. *Hana*. Druhé, brožované vydání. Brno: Host, 2018. ISBN 978-80-7577-424-8.

MORNŠTAJNOVÁ, Alena. *Tiché roky*. Brno: Host, 2019. ISBN 978-80-7577-911-3.

Sekundární literatura

BORZIČ, Adam. Nechat mluvit vítr. In: *Tvar*, 2010, roč. 10, č. 4, s. 4-5.

FIALOVÁ, Alena, ed. *V souřadnicích mnohosti: česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Praha: Academia, 2014. Literární řada. ISBN 978-80-200-2410-7.

FIALOVÁ, Alena. *Česká próza po roce 1989*. Praha: Středisko společných činností AV ČR, v.v.i., pro Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2015. Věda kolem nás. ISBN 978-80-88069-19-5.

FIŠER, Zbyněk. Světy a zásvěti současné české prózy. In: *Host*, 1995, roč. 11, č. 2, s. 71-81.

HAMAN, Aleš. *Úvod do studia literatury a interpretace díla*. Jinočany: Nakladatelství H & H, 1999. ISBN 80-86022-57-9.

HAMAN, Aleš. *Prozaické surfování: [česká literatura na konci milénia]*. Olomouc: Votobia, 2001. ISBN 80-7198-493-0.

HRUŠKA, Petr (ed.). *V souřadnicích volnosti: Česká literatura devadesátých let dvacátého století v interpretacích*. Praha: Academia, 2008. ISBN 978-80-200-1630-0.

JANOUSEK, Pavel. *Hravě i dravě: kritikova abeceda*. Praha: Academia, 2009. Literární řada. ISBN 978-80-200-1777-2.

JANOUSEK, Pavel. Alena Mornštajnová: Slepá mapa. In: *Tvar*, 2013, roč. 24, č. 16, s. 2.

KRATOCHVIL, Jiří. *Vyznání příběhovosti*. Brno: Petrov, 2000. ISBN 80-7227-089-3.

KUBÍČKOVÁ, Klára. Škvoreckého cena odjíždí za Petrou Hůlovou do Stanice Tajga. In: *Mladá fronta Dnes*, 2008, roč. 19, č. 260, s. C11.

KUKAL, Petr. Román jako stereogram. In: *Lidové noviny*, roč. 30, č. 291, příloha Kniha roku 2017 str. 7.

- MACHALA, Lubomír. *Prolegomena české polistopadové literatury*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011. ISBN 978-80-244-2883-3.
- MACHALA, Lubomír, Josef GALÍK, Erik GILK, et. Al. *Panorama české literatury*. Praha: Knižní klub, 2015. Universum (Knižní klub). ISBN 978-80-242-4818-9.
- MATONOHA, Jan. „Ženské psaní“ jako inscenace limit textu. In: *Česká literatura*. 2008, roč. 56, č. 2, Str. 221.
- MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-X.
- NAGY, Petr. Psaním si třídím vlastní myšlenky. In: *Literární noviny*, 2018, roč. 2018, č. 10, s. 4-5.
- PAVERA, Libor a František VŠETIČKA. *Lexikon literárních pojmů*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002. ISBN 80-7182-124-1.
- POLÁČEK, Jiří. *Průhledy do české literatury 20. století*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2000. ISBN 80-7204-162-2.
- PORTL, Pavel. Rychlý běh dvacátým stoletím. In: *Host*, 2013, 29, č. 9, s. 64–65.
- POSPÍŠIL, Ivo. *Labyrint kroniky: pokus o teoretické vymezení žánru*. Brno: Blok, 1986.
- ŠIMEČEK, Zdeněk a Jiří TRÁVNÍČEK. *Knihy kupovati--: dějiny knižního trhu v českých zemích*. Praha: Academia, 2014. Historie (Academia). ISBN 978-80-200-2404-6.
- ŠOFAR, Jakub (2017). Výběr salonu. In: *Právo*, 2017, roč. 27, č. 202.
- TRÁVNÍČEK, Jiří. *Překnížkováno: co čteme a kupujeme (2013)*. Brno: Host, 2014. ISBN 978-80-7491-256-6.
- TRÁVNÍČEK, Jiří. Jak odvyprávět utrpení. In: *Host*, 2017, roč. 33, č. 8, s. 66-67.
- VLAŠÍN, Štěpán, ed. *Slovník literární teorie*. 2. rozš. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1984.
- WOOLF, Virginia. *Vlastní pokoj*. Přeložil Martin POKORNÝ. Praha: M. Chřibková, 1998. ISBN 80-902443-3-5.
- ZACHOVÁ, Alena. *Modelovost v současné literatuře psané ženami*. In: *Žena v české a slovenské literatuře: sborník z literárněvědné konference konané v Opavě 14. a 15. září 2004*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2006.

Internetové zdroje

- BLASIAK, Anna. *RivetingReviews: Anna Blasiak reviews - HANA by Alena Mornštajnová*. Eurolitnetwork [online]. 13.11.2020 [cit. 2021-02-05]. Dostupné z: <https://www.eurolitnetwork.com/rivetingreviews-anna-blasiaak-reviews-hana-by-alena-mornstajnova/?fbclid=IwAR1a6oJOKiRImXtjQ3-Y1zitlYrX3RIJPxJodc3OqOMpmDpTZZnORy8u-Ak>
- FLAKOVÁ, Jarmila. Česká moderní literatura psaná ženami [online]. , 1 [cit. 2021-03-07]. Dostupné z: <https://www.czechlit.cz/cz/feature/ceska-moderni-literatura-psana-zenami/>
- FRÜHAUFOVÁ, Iva. *Mornštajnová Alena: Slepá mapa*. iLiteratura.cz [online]. 8.9.2013 [cit. 2021-02-25]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/31971/mornstajnova-alena-slepa-mapa%20>
- KOTRLA, Pavel. Můj čas psát nastal až teď. Týdeník rozhlas [online]. 2018 [cit. 2021-03-21]. Dostupné z: <https://program.rozhlas.cz/muj-cas-psat-nastal-az-ted-7595663>
- LOJÍN, Jiří. *Rodinná sága pohledem ženy*. Vaseliteratura.cz [online]. 10.8.2013 [cit. 2021-02-25]. Dostupné z: <https://www.vaseliteratura.cz/recenze/pro-dospele/3408-slepa-mapa>
- LOJÍN, Jiří. *Kde ženy vládnou a muži umírají*. Vaseliteratura.cz [online]. 21.10.2015 [cit. 2021-02-03]. Dostupné z: <https://www.vaseliteratura.cz/pro-dospele/5364-hotylek>
- LOJÍN, Jiří. *Smrtící věnečky a dozvuky války*. Vaseliteratura.cz [online]. 15.9.2017 [cit. 2021-01-15]. Dostupné z: <https://www.vaseliteratura.cz/pro-dospele/6628-hana>
- LOJÍN, Jiří. *Tiha mlčení*. iLiteratura.cz [online]. 23.4.2019 [cit. 2021-01-15]. Dostupné z: <https://www.vaseliteratura.cz/pro-dospele/7299-tiche-roky>
- LOLLOK, Marek. *Mornštajnová Alena: Hotýlek*. iLiteratura.cz [online]. 26.8.2015 [cit. 2021-02-02]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/35201/mornstajnova-alena-hotylek>
- LOLLOK, Marek. *Mornštajnová Alena: Hana*. iLiteratura.cz [online]. 13.9.2017 [cit. 2021-02-05]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/38711/mornstajnova-alena-hana>
- LOLLOK, Marek. *Mornštajnová Alena: Tiché roky*. iLiteratura.cz [online]. 5.6.2019 [cit. 2021-01-15]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/41693/mornstajnova-alena-tiche-roky>
- LUKÁŠOVÁ, Eva. Alena Mornštajnová: Vždycky jsem věděla, že chci psát. Valašský deník.cz [online]. 17.3.2017 [cit. 2021-03-21]. Dostupné z:

https://valassky.denik.cz/kultura_region/alena-mornstajnova-vzdycky-jsem-vedela-ze-chci-psat-20170317.html

KOVÁŘ, Petr. *Hotýlek*. Kulturní noviny [online]. 21.12.2015 [cit. 2021-02-02]. Dostupné z: <https://www.kulturni-noviny.cz/nezavisle-vydavatelске-a-medialni-druzstvo/tip-tydne/hotylek>

PEARSON, Gemma. *Books - Hana by Alena Mornštajnová*. Wales arts review [online]. 4.9.2020 [cit. 2021-03-01]. Dostupné z: <https://www.walesartsreview.org/books-hana-by-alena-mornstajnova/>

TOPOLOVÁ, Dagmar. *Recenze: Tiché roky*. Knihy Dobrovsky [online]. 18.6.2019 [cit. 2021-01-15]. Dostupné z: <https://www.knihydobrovsky.cz/blog/tiche-roky-recenze>

TOLSTOJ, Lev Nikolajevič. Dostupné z <https://azcitaty.cz/lev-nikolajevic-tolstoj/29910/>

ZELINKOVÁ, Lucie. *Mornštajnová zpracovává českou minulost*. Novinky.cz [online]. 18.5.2017 [cit. 2021-02-22]. Dostupné z:

<https://www.novinky.cz/kultura/clanek/mornstajnova-zpracovava-ceskouminulost-40033888>